

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Silvija Kostelec

Soseska zidanica Drašiči:
Institut spreminjanja in preoblikovanja
vaške skupnosti

Diplomsko delo

Ljubljana, 2013

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Silvija Kostelec

Mentorica: red. prof. dr. Zinka Kolarič

Soseska zidanica Drašiči:
Institut spreminjanja in preoblikovanja
vaške skupnosti

Diplomsko delo

Ljubljana, 2013

Soseska zidanica Drašiči: institut spreminjanja in preoblikovanja vaške skupnosti

Predmet analize tega diplomskega dela je Soseska zidanica Drašiči, institut znotraj vaške skupnosti Drašiči, kateri je s samo vasjo že od nekdaj neločljivo povezan. *Soseska zidanica* je termin, ki ga uporabljamo ob označevanju dveh pojmov hkrati – tako instrumenta zagotavljanja vzajemne medsebojne pomoči med člani in entitete znotraj skupnosti, kot tudi samo fizično zgradbo ob cesti v spodnjem delu vasi.

Sosesko zidanico Drašiči, skupaj z njenimi običaji in vplivi na njene člane, umeščam tako v čas kot tudi v širše družbeno okolje. Naloga osvetljuje, kako je ta posebna, nekdaj precej neodvisna in samostojna organizacijska oblika znotraj vaške skupnosti danes vse bolj povezana s širšim okoljem. Njena notranja razvojna dinamika se razteza čez tri obdobja. Prvi je predindustrijski čas, od nastanka Soseske nekje od prve polovice 18. stoletja do konca druge svetovne vojne, čas popolne zaprtosti in samozadostnosti Soseske kot instituta. Drugo, industrijsko obdobje od druge svetovne vojne do slovenske osamosvojitve je obdobje, v katerem je Soseska izgubila stare pomene, ki so članom pomenili domala preživetje, a hkrati tudi pridobila veljavo predvsem zaradi pomembne vloge pri dvigu kvalitete življenja v povojnem obdobju. Tretje, postindustrijsko obdobje, v katerem se nahaja danes, pa bi lahko poimenovali tudi obdobje združitve tradicije in sodobnosti v turizmu.

Ključne besede: sošeska zidanica, gospodarjenje s skupno lastnino, vaška skupnost.

Soseska zidanica Drašiči: institute of changing and transforming rural community

Subject of the analysis of this diploma paper is local wine cellar of Drašiči, named Soseska zidanica Drašiči, which is the institute within village community and has always been inextricably linking the inhabitants of the village. Soseska zidanica Drašiči is a term that is used to label two concepts at the same time. First one is the entity within community as an instrument to provide mutual assistance between the members. The other meaning refers to wine cellar itself at the bottom of the village.

Soseska zidanica Drašiči, together with its traditions and influences to its members, is sited in time as well as in the broader social environment. The thesis highlights how this special, formerly quite independent and autonomous organizational form within community made a strong bond among villagers. Nowadays Soseska started to link more openly to the broader environment. This paper explains its development dynamics that spans three periods. The first is the pre-industrial time from the formation of Soseska somewhere from the first half of the 18th century to the end of the Second World War, which is the time of its complete closure and self-sufficiency as an institute. The second period that lasted till independence of Slovenia is the period of losing its old meanings that members understood as survival, but also gained a significant role in raising the quality of life in post-war period. Third, post-industrial and still lasting period could be understood as the period of the cooperation between tradition and modern tourism industry.

Key words: Neighborhood wine cellar, Management of common property, Village community.

KAZALO

1	UVOD	6
2	TEORETSKI DEL	8
2.1	Razumevanje skupnosti pri socioloških klasikih	8
	Ferdinand Tönnies.....	8
	Emile Durkheim.....	12
	Max Weber	15
2.2	Novejši prispevki k teoriji skupnosti	17
	Talcott Parsons	17
	Pitirim A. Sorokin	17
2.3	Skupnosti v sodobnih družbah.....	22
	Anthony Giddens	22
2.4	Integralna koncepcija skupnosti	24
	Igor Bahovec	24
2.5	Teoretski model skupnosti.....	31
3	ŠTUDIJA PRIMERA: SOSESKA ZIDANICA DRAŠIČI KOT INSTRUMENT KREPITVE IN RAZVOJA VAŠKE SKUPNOSTI.....	34
3.1	Predstavitev soseske in Soseske zidanice Drašiči.....	36
	3.1.1 Soseska zidanica Drašiči v predindustrijskem času.....	42
	3.1.2 Soseski odnosi v Drašičih v industrijski dobi.....	44
	3.1.3 Nova podoba soseske zidanice: med tradicijo in sodobno ekonomijo	46
3.2	Smeri prihodnjega razvoja.....	49
3.3	Soseska zidanica Drašiči kot instrument krepitve vaše skupnosti.....	52
4	ZAKLJUČEK.....	54
5	LITERATURA.....	56

PRILOGE

PRILOGA A: Intervju z nekdanjim predsednikom Soseske zidanice Drašiči (april 1993 – april 2011): Anton Kostelec, Drašiči, 10.5.2011	59
PRILOGA B: Intervju s predsednikom Soseske zidanice Drašiči (april 2011 – danes) – Jože Stariha, Drašiči, 3.2.2013	65
PRILOGA C: Opis enote žive kulturne dediščine	66

KAZALO SLIK

Slika 3.1: Drašički rovaš, aktualni predsednik Soseske zidanice Jože Stariha (Soseska Drašiči)	39
Slika 3.2: Drašički rovaš, kletar Ivan Štefanič in pohodnik Po poteh Soseske zidanice (Soseska Drašiči)	40
Slika 3.3: Šola in soseska zidanica, Drašiči, l. 1965 (Slovenski etnografski muzej)	44
Slika 3.4: Zbor pohodnikov na prvi postojanki, 17.11.2012 (Soseska Drašiči).....	49

1 UVOD

Za predmet diplomske naloge, to je za analizo fenomena Soseska zidanica Drašiči, sem se odločila iz več razlogov. Prvi in najpomembnejši je ta, da je to pomemben institut znotraj vaške skupnosti, ki mi je blizu in se me je tekom odraščanja pomembno dotaknila.

Drugi razlog je prostorska bližina in tudi samo poznavanje tega motorja vaške skupnosti, kar mi je v precejšnji meri olajšalo raziskovanje in samo pisanje naloge. Tretji razlog pa je želja po strokovni preučitvi tega fenomena skupnosti, ki se, kot sem tudi tekom pisanja in raziskovanja ugotovila, precej razlikuje oziroma je posebnost med institucijami znotraj vaških skupnosti.

Diplomsko nalogo v teoretičnem delu začnem z idejo in teorijo skupnosti. Kaj je skupnost? Kako je bila zastopana v teoriji? Povzemam definicije skupnosti, kot so jih videli sociološki klasiki in sodobni avtorji, pri čemer se osredotočam bolj na definicije in razlage, ki so bližje moji preučevani skupnosti, drugih pa se le bežno dotaknem. Iz raznih virov raziskujem tudi Sosesko zidanico Drašiči ter pojasnujem vzroke nastanka tega fenomena znotraj vaške skupnosti, njene značilnosti in vzroke za njeno spreminjanje skozi čas. V drugem, analitičnem delu pa na podlagi odgovorov intervjuvancev, nekdanjega ter aktualnega predsednika Soseske zidanice Drašiči, ugotavljam, ali moje predpostavke držijo. Na podlagi analize knjižne literature, že obstoječih člankov in drugih raziskovalnih del postavim časovni okvir Soseske zidanice ter ga razmejim na tri dele. Podrobnejše opredelitve mi razkrivata tako nekdanji kot aktualni predsednik tekom intervjuja.

V tretjem delu pa nakazujem dileme, ki se odpirajo v sedanjem času, kaj soseska danes sploh je. Na kratko povzamem njene pretekle institucionalne oblike ter oblike, v katerih smereh se lahko razvija v prihodnje, kar pa je seveda odvisno od ciljev in prizadevanj njenih članov.

Soseska zidanica Drašiči je nastala na pobudo vaščanov Drašiči, ki so si v njenem okviru skušali zagotoviti večjo socialnoekonomsko varnost. Danes je njena vloga bistveno drugačna, saj se je preusmerila predvsem v turizem. Pojavlja se vprašanje, kaj je vzrok tem spremembam, ki se razlikujejo od razlogov v preteklosti, saj so se

sčasoma spremenili. Osnovno raziskovalno vprašanje tega diplomskega dela pa se glasi: Ali je in kako je institut Soseske zidanice Drašiči prispeval k razvoju vaške skupnosti? Hipoteze opredeljujem tako:

H1: V prvi fazi – v predindustrijski dobi je institut Soseske zidanice Drašiči prispeval k preživetju vaške skupnosti.

H2: V drugi fazi – v industrijski dobi je institut Soseske zidanice Drašiči prispeval k prilagajanju vaške skupnosti širšemu družbenemu okolju.

H3: V tretji fazi – v postindustrijski dobi institut Soseske zidanice Drašiči prispeva k novim smerem razvoja vaške skupnosti – vaška skupnost se ne le prilagaja zunanjemu okolju, ampak si zunanje okolje prilagaja.

Metodologija, ki sem jo tekom priprave diplomskega dela uporabila, je analiza sekundarnih virov ter polstrukturiran intervju.

2 TEORETSKI DEL

Skupnost je eden tistih pojmov, ki so v teoretskem pristopu izrazito povezani z osnovnimi teoretičnimi predpostavkami in temeljni koncepti o posamezniku, osebi, družbi in kulturi. Zato je nekako logično, da je med avtorji težko dosegljivo soglasje glede definiranja skupnosti. Vsak izmed njih izhaja iz različnih izhodišč – individualističnih, kolektivističnih ali komunitarnih, in tako se tudi njihovi pogledi razlikujejo, pa naj bodo ti konservativni, liberalni, socialistični ali anarhistični. V zadnjem času se je pojavilo nekaj poskusov novih koncepcij skupnosti, ki bi ustrezale sodobnim razmeram ter pokrile vsaj nekaj pomanjkljivosti klasičnih definicij. Glede na temo te diplomske naloge pa nas najprej zanima, kaj so o skupnostih menili sociološki klasiki, med katerimi pa ni ravno soglasja o skupnostih in družbenih odnosih. V največji meri se strinjajo glede opredelitve družbene povezanosti, ki izhaja iz pogodbenih in interesnih odnosov, drugje pa so njihovi pogledi precej različni.

2.1 Razumevanje skupnosti pri socioloških klasikih

Ferdinand Tönnies

Skupnost je predmet sociološkega raziskovanja že od samih začetkov sociologije, in eden prvih sociologov je Ferdinand Tönnies (1855 – 1936). Njegovo delo *Gemeinschaft und Gesellschaft* (Tönnies 1999) na podlagi poznavanja tedanje družbe in verjetnih smeri razvoja klasificira skupnost in družbo kot dva tipa oziroma načina družbenosti, sobivanja ljudi. Te kategorije so sicer že bile poznane iz drugih disciplin in področij znanja, ki segajo nazaj vse do stare kitajske filozofije konfucianizma, vendar jih je Tönnies uvedel v sociološko klasifikacijo in jih postavil za temeljne.

Spraševal se je, kateri so nagibi, ki vodijo ljudi v združevanje in kako jih primerno klasificirati. Po njegovem na združevanje vplivajo raznovrstni razlogi in nagibi – od prostorske in krvne povezanosti, dela, različnih interesov do psihične, idejne in duhovne bližine (Tönnies 1999 v Bahovec 2005, 24).

Najpomembnejše v njegovi tipologiji pa je spoznanje, da je nagib dveh temeljnih oblik volje oziroma zavesti tisti, ki posameznike vodi v združevanje. Imenuje ju *Wesenwille* in *Kürwille* (Tönnies 1999, 119). *Wesenwille* ali »naravna volja« (ali tudi »celostna volja« (Tönnies 1999, 336)), naravna podoba razmišljajoče volje, ki je celovita, oblikuje in ohranja odnose med člani in zunanjo obliko skupnostnega tipa družbenosti. Tipične skupnosti so družina, sorodstvo, sosedstvo, domačija, vas, predindustrijsko mesto, krogi prijateljev, verske skupnosti, zadruga, cehi in cerkev (Tönnies 1999 v Bahovec 2005, 25).

Kürwille pa se izraža v racionalnosti in izbirnosti; je izvolitev, narejena po racionalnem premisleku. Tipične skupnosti po tej definiciji so društva, družbe, industrijska mesta, velemesta ter države (Tönnies 1999 v Bahovec 2005, 25).

Prva torej oblikuje in ohranja odnose med člani in zunanjo obliko tipa družbenosti, druga pa vodi v družbeni tip, vendar sta obe med sabo prepleteni in sočasni, se pogojujeta in prehajata ena v drugo (Tönnies 1955, 140).

Velika večina teoretikov se strinja, da je osnovna celica družbe družina. Tudi po Tönniesu je osnovna raven skupnostne družbenosti družinsko življenje. Skupnost krvi pa se zaradi skupnega bivanja z drugimi razširi na skupnost kraja, domačije, vasi, soseske, mesta; tako lahko vaško življenje včasih interpretiramo kot življenje velike družine. Najširša oblika skupnosti in najvišja zvrst skupnosti pa je »skupnost duha«, razširitev skupnosti kraja, katerega jedro povezanosti je skupno prijateljstvo, »skupno učinkovanje in delovanje v isto smer in v enakem smislu« (Tönnies 1999, 63).

Tvorni elementi skupnostnega sobivanja so po Tönniesu zavezujoče vzajemno in skupno prepričanje; to je skupno razumevanje; soodvisno, včasih tudi vzajemno posedovanje in uživanje skupnih dobrin. Značilnosti skupnosti se navezujejo na celovito (naravno) voljo, katere tri temeljne oblike so vsečnost, privajenost – navajenost in pomnjenje – spomin. Te so pogosto povezane s tradicijo, izročilom, naravnim in tudi rodbinskim pravom. Ljudje so povezani kot naravni udje celote, katerih korenine tičijo v družini (Tönnies 1999, 67).

Nasprotno pa se vsaka povezanost v družbeni obliki sobivanja vzpostavlja s pogodbami in posledično tudi obveznostmi med neodvisnimi posamezniki, ki v vezi stopajo glede na voljo izbire oziroma interesa, saj svoje interese lahko uresničujemo

le v družbi. V splošnem se izbirna, racionalna volja izraža v treh temeljnih oblikah: preudarek, presojanje in stremljenje. Te oblike po Tönniesu spremlja menjalni interes, saj prvotno ločeni posamezniki v pogodbi dosežejo neko presečišče interesa, mera druženja je tako ne več določena »skupna dobrina«, ampak »skupna vrednost«, menjalna vrednost blaga. Obveznosti, ki izhajajo iz takšnega odnosa, so utemeljene na pogodbah in kot take se odmikajo od tradicije in izročila ter se spreminjajo v pravila in zakone (Tönnies 1999, 135-138).

Ključna razločitev med skupnostjo in družbo pa je najverjetneje najjasneje izražena v njegovi trditvi, da v skupnostih ljudje kljub vsem ločitvam ostajajo povezani, v družbah pa nasprotno posamezniki kljub povezavam ostajajo v bistvu nepovezani; bolj ločeni posamezniki kot enovita stvarnost (Tönnies 1999, 84). V skupnostih ljudje kljub razlikam in nasprotovanjem vzdržujejo močne, pristne in celovite vezi. Vezi, izpeljane iz racionalne volje, pa so prešibke, da bi posameznike povezale v enotno organsko celovitost (povzeto po Bahovec 2005, 28).

Tönnies poudarja, kako pretanjena in težko razpoznavna je včasih ločnica med družbenimi in skupnostnimi odnosi, saj med skupnostjo in družbo obstaja povezanost preko dveh oblik družbenega bivanja: *Verbindung*, združbe, in *Bündnis*, zveze (Tönnies 1999, 206). Obe obliki najdemo tako v skupnostih kot v družbah.

Vsak skupnostni odnos lahko postane tudi predmet pogodb, vendar le-te ne smejo postati temeljna vez, saj je to ključna lastnost družb. Če se to zgodi, pride v skupnostni naravi do spremembe bistva družbenosti in iz *Gemeinschaft* preidemo v *Gesellschaft*, iz skupnosti v družbo (Tönnies 1999, 206). Vendar se dandanes razvojna dinamika skupnosti in družbe kaže v zmanjševanju razlik med njimi; skupnost se spušča od združbe k zvezi, po drugi strani pa se družba vzpenja od zveze k združbi. Tönnies v določenem okviru preporek skupnosti postavi za nujen pogoj prihodnosti, saj enotnost skupnostnih vezi, ki izhajajo iz celovitosti naravne volje, postaja vse bolj podobna racionalni volji izbire. Na drugi strani pa družbeni odnosi iz stanja enostavnih strinjanj med posamezniki iz ohlapnih medosebnih razmerij prerastejo v kompleksno povezanost mnogih oseb in se tako vse bolj povezujejo po celovitejši volji (Tönnies 1999, 206).

Osnovni tip skupnostnih združb je družina, skupnostna zveza pa se najpopolneje pokaže v skupnosti duha, v skupnem prepričanju ali verovanju. Druge oblike

skupnosti pa so bliže eni ali drugi obliki povezanosti. Preko skupnosti kot strnjeni enotnosti se realizirajo celovitejši skupni interesi za doseganje »skupnega dobrega«. Družbeni tip družbenosti pa je nasprotno od skupnostnega osnovan na ohlapni, racionalni povezanosti. Temeljna razlika so pogodbeni odnosi, preko katerih se izvršujejo različni interesi in dosegajo specifični cilji. Primer so društva kot družbene združbe, kjer med posamezniki obstajajo razne pogodbe ter drugih zavezujočih aktov, ko določajo pravice in dolžnosti članov (povzeto po Bahovec 2005, 30).

V Tönniesovem času se je delež odnosov skupnosti (Gemeinschaft) zmanjševal na račun odnosov družbe (Gesellschaft), vendar je, v nasprotju z večino tedanjih avtorjev, dopuščal možnost preporoda skupnostnih odnosov, ki naj bi bil v določenem okviru nujen pogoj prihodnosti. Tako zapiše: »V velikem razvoju kulture se srečujeta dve obdobji: obdobje družbe sledi obdobju skupnosti. To zadnje opredeljuje socialna vloga sloge, običaja in religije, prvo pa socialna volja konvencije politike in javnega življenja« (Tönnies 1999, 246). In še:

Ves ta razvoj pa je moč [...] pojmovati kot težnjo, ki vodi od prvotnega, preprostega, družinskega komunizma in iz njega izhajajočega in nanj opirajočega se (vaško mestnega) individualizma in do neodvisnega (velikomestno univerzalnega) individualizma in z njim opremljenega (državnega in mednarodnega) socializma (Tönnies 1999, 249).

To pomeni, da se v družbi zmanjšuje delež celovitejše naravne volje in povečuje delež racionalne oziroma izbirne volje. Ključni vzroki za to naj bi bili po eni strani razvoj gospodarstva in politike ter s tem povezano širjenje kapitalizma in meščanske države ter rojstva industrijskega mesta, po drugi strani pa razvoj znanosti, izobrazbe ter s tem povezan pomen javnega mnenja.

Tönnies pravi, da so sociološki procesi, kot so specializacija, diferenciacija in individualizacija tisti, ki so spremenili prevladujoče družbene tendence v moderni dobi, ko iz skupnosti prehajamo v družbo, vendar je človeštvo iz skupnosti v družbo prehajalo ves čas v vseh treh zgodovinskih epohah družbenega razvoja. Vse in vsaka doba v zgodovini človeške civilizacije gre v prenesenem pomenu skozi faze mladosti, zrelosti in staranja; tako je tudi v mladostni dobi antike prevladovala Gemeinschaft – polisi, sčasoma pa so se razvile družbene oblike družbenosti, kot je bilo Rimsko cesarstvo (Tönnies 1971, povzeto po Bahovec 2005, 32-33).

Emile Durkheim

Po Durkheimu (1858 – 1917) je med najpomembnejšimi družbenimi spremembami moderne dobe premik osrednjega življenjskega miljeja, to je stvarnega in duhovnega sveta družbenih skupin. V predindustrijskih družbah je bilo življenje skupin bistveno vezano na družinsko okolje in kmečko-obrtniško dejavnost s sorazmerno malo družbene diferenciacije; delitev dela je bila razmeroma nespecializirana. Zaradi narave dela in načina delitve dela so posamezniki svojo individualno zavest mehansko podredili kolektivni – *sui generis*. Družbena solidarnost v predindustrijskih družbah tako temelji na podobnosti med posameznimi člani. Delijo ista prepričanja in vrednote in do velike mere tudi iste vloge, uniformiranost pa povezuje člane družbe v strnjeno življenje skupnosti. Durkheim obravnava takšno enotnost, ki temelji na podobnosti, kot mehansko solidarnost (Durkheim 1933 v Bahovec 2005), kot prevladujočo značilnost skupnosti, ki pa v kapitalizmu in industrijski družbi kot taka ni mogla več obstati. Mehanska oblika solidarnosti je tako prešla v organsko solidarnost (Durkheim 1933 v Bahovec 2005), ki naj bi bila značilnost družbe. Po eni strani se je tako tekom razvoja posameznik »osvobajal« družbenih vezi družine, lokalnih skupnosti in religije, po drugi strani pa sta se povečevala vpliv in moč družbenih megastruktur moderne države in trga. Pravi tako: »Večji obseg in večja gostota družbe sta proizvedla nove oblike delitve dela, ta pa je povratno našla svoj izraz v tako pravnih in moralnih normah kot tudi v novih oblikah družbenih vezi« (Durkheim 1997, 152).

Solidarnost v industrijskih družbah ne temelji več na podobnostih, temveč na razlikah. Izšla naj bi iz delitve dela, v kateri »nas razlike določene vrste napotujejo na drugega. To so tiste razlike, ki namesto da bi si vzajemno nasprotovale in se izključevale, druga drugo dopolnjujejo« (Durkheim 1997, 17). Durkheim obravnava to obliko enotnosti kot organsko solidarnost. Kot v fizičnem organizmu se razni deli razlikujejo, vendar delujejo skupaj za vzdrževanje organizma, zato so v industrijski družbi poklicne vloge specializirane, vendar delujejo skupaj za vzdrževanje družbene enote. Durkheim je trdil, da lahko poveča soodvisnost članov družbe in utrdi družbeno solidarnost. Da bi bolj učinkovito proizvajali dobrine in storitve, se člani industrijske družbe specializirajo za posamezne vloge, kar zahteva sodelovanje. Člani družbe so odvisni od specializiranih veščin drugega in ta medsebojna odvisnost

predstavlja podlago organske solidarnosti. Vendar pa sta medsebojna odvisnost od veščin in menjava blaga in storitev sami po sebi nezadostni kot osnova družbene solidarnosti. Specializirana delitev dela zahteva pravila in predpise, zbirko moralnih pravil, ki omejujejo posameznika in zagotavljajo okvir za sodelovanje.

Durkheim je obravnaval razvoj pogodbe kot začetek moralne ureditve menjave. Dve stranki skleneta pravni sporazum, ki temelji na pogodbi za menjavo blaga in storitev. Pogodbe so urejene s splošnim pravnim okvirjem in temeljijo na skupnem prepričanju o tem, kaj je pravično, razumno, pošteno in zakonito, vendar pa je Durkheim ocenjeval, da je razmah pogodb le začetek, saj ne zadošča kot moralni temelj industrijske družbe (Durkheim 1997).

Durkheim je menil tudi, da specializirana delitev dela in hitra širitev industrijske družbe ogrožata družbeno solidarnost. Stremita k ustvarjanju anomalije, ki dobesedno prevedeno pomeni breznormnost, in je navzoča, ko je družbeni nadzor šibak; ko moralne obveznosti, ki omejujejo posameznika in uravnavajo njegovo vedenje, niso dovolj močne, da bi učinkovito delovale. To je utemeljeval zlasti z visokimi stopnjami samomorov, zakonskih ločitev in industrijskih konfliktov. Industrijska družba je nagnjena k anomaliji zaradi hitrih družbenih sprememb, ki rušijo norme, katere uravnavajo vedenje. Zlasti je trdil, da so običajne omejitve glede tega, kaj ljudje želijo in pričakujejo od življenja, motene v času hitrih sprememb. Ljudje so lahko srečni le takrat, ko želje in pričakovanja omejuje splošen sporazum, saj neomejenim željam nikdar ni mogoče ustreči (Durkheim 1997).

Ne samo hitra družbena sprememba, temveč tudi sama specializirana delitev dela praviloma ustvarja anomalijo. Spodbuja individualizem in egoizem, ker bolj kot na podobnostih temelji na individualnih razlikah. Težnja posameznika je, da raje sam usmerja svoje vedenje, kot pa, da bi ga vodile in usmerjale skupne norme (Durkheim 1997).

Durkheim pa si je postavljaj tudi vprašanje, ali vedno in v vsaki družbi obstajajo potrebe, na katere so morale institucije odgovarjati ter se spreminjati glede na čas. Trdi, da »ne obstaja nobena institucija, ki se v nekem trenutku svojega obstoja ne bi degenerirala – ali zato, ker ne ve, kako naj bi se spremenila in na novo mobilizirala, ali ker se razvija enostransko, pretirava z nekaterimi svojimi dejavnostmi« (Durkheim 1933 v Bahovec 2005).

Po Durkheimu je prenova družbe vprašanje moralne prenove. Podobno ugotavlja tudi Luckmann, ki pravi, da je integracija družbe brez morale nepredstavljiva (Luckmann 1996c v Bahovec 2005). Pomembno vlogo imajo znanost, etika, religija in drugi viri; jedro prenove pa je premagati individualizem, ki preprečuje integracijo. Za to pa je potrebna podreditev posameznikovih interesov takemu skupnemu interesu, ki je skladen s pravično moralno (Durkheim 1933 v Bahovec 2005).

Max Weber

Weber (1864 – 1920) je razvil dva izraza, ki opredeljujeta dinamičnost procesov in vlogo akterjev v skupnostih in družbah – *VerGemeinschaftung* in *VerGesellschaftung*. Prvi vodijo k skupnosti oziroma k skupnostnim odnosom, drugi k družbi (Weber v Bahovec 2005, 40-41).

VerGemeinschaftung imenujemo družbeni odnos, če in dokler naravnost oziroma usmerjenost družbenega delovanja v posamičnem, povprečnem ali čistem tipu temelji na subjektivni občuteni (afektualni ali tradicionalni) skupni pripadnosti in je njena posledica. *VerGesellschaftung* imenujemo družbeni odnos, če in dokler naravnost oziroma usmerjenost družbenega delovanja temelji na sporazumu (medsebojni poravnavi) racionalno motiviranih interesov ali na racionalno motiviranem povezovanju, pri čemer je racionalnost lahko vrednostna ali smotrna. *VerGesellschaftung* tipično temelji zlasti (a nikakor ne samo) na racionalnem dogovoru, to je v medsebojnem soglasju. Potem je to delovanje usmerjeno v racionalnost ali vrednostno racionalno po veri v posebno povezanost ali pa smotrno racionalno po pričakovani lojalnosti partnerjev (Weber 1978, 47).

Čiste tipe prvega tipa odnosov najdemo v duhovnih bratstvih, v erotičnem odnosu, odnosu pietete, narodnih skupnostih in tovariških skupinah. Drugi pa so odnosi tržne menjave na podlagi smotrne racionalnosti in združenja, ki nastanejo ali zaradi doseganja določenega namena ali zaradi zavezanosti istim absolutnim vrednotam (Weber 1980 v Bahovec 2005, 42).

Do odnosa *VerGemeinschaftung* prihaja šele, ko je hkrati izpolnjenih več pogojev:

- skupno zavedanje
- vzajemno usmerjeno delovanje,
- zavest o skupni pripadnosti

(Weber 1980 v Bahovec 2005, 42).

Po Webbru te pogoje izpolnjujejo družina, religiozne skupine, lokalne skupnosti, narodne skupnosti, zakonski odnosi, prijateljstva, bratstva ipd, kar se precej ujema s Tönniesovem seznamom možnih skupnosti.

Oba tipa odnosov sta lahko odprta ali zaprta, kar pa je odvisno od vrste okoliščin, saj »obstaja tendenca, da se od faze širjenja preide k fazi zaprtosti« (Weber 1978, 43). Za uveljavitev svojih interesov si skupina prizadeva za odprte odnose, ko svoje cilje doseže, se pa neredko želi zapreti, saj tako zaščiti lastne koristi in uveljavlja težnjo po monopolizaciji in/ali plutokraciji (Weber 1980 v Bahovec 2005, 42-43).

Po Webru pa naj bi prevladovalo instrumentalno smotrno ali racionalno ravnanje, saj je to način delovanja sodobne države in družbe. Racionalizacija pa je povzročila tudi prelom s tradicionalno strukturo zavesti in kulturo. Medsebojna vez kulture in strukture tako po drugi strani le še povečuje delež odnosov VerGesellschaftung (Weber 1980 v Bahovec 2005, 43).

2.2 Novejši prispevki k teoriji skupnosti

Od časa postavljenih konceptov socioloških klasikov pa do danes smo v zahodnem svetu priče velikih sprememb družbe. Pojavile so se nove, drugačne skupnosti, medtem ko so stare povečini izginile. To so v svojih opredelitvah upoštevali tudi sodobnejši teoretiki.

Talcott Parsons

Parsons (1902 – 1979) je v veliki meri izhajal iz Durkheima in Webra. Pri njem se skupnost pojavlja v treh pomensko razločljivih rabah: raba v splošnem pomenu, societalna skupnost in teritorialna skupnost, pri čemer teritorialna mnogim sodobnim uporabam skupnosti ne odgovarja in je tudi v tem diplomskem delu ne izpostavljam posebej.

Societalna skupnost po Parsonsu predstavlja »srž družbe kot družbenega sistema« (Parsons 1971, 12), katere primarna funkcija je integracija, temeljna strukturna komponenta pa sklop norm. Za societalno skupnost je značilna dvojna vez: zavezanost članov med seboj in skupna zavezanost kolektivnosti, v katero so združeni. Tip societalne skupnosti je odvisen od družbeno-kulturnih okoliščin in se z razvojem družbe spreminja; pred moderno družbo je bila tesno povezana z etnično in religiozno pripadnostjo, v začetku moderne dobe pa s politiko (absolutizem). Z diferenciacijo societalne skupnosti od vladajoče strukture pa sodobnih družb tudi etnična in teritorialna pripadnost ne integrirata več.

Pitirim A. Sorokin

Sorokin (1889 – 1968) se je spraševal, kaj je tisto, kar povezuje posameznike v družbene skupine? Kaj je tisto, kar ustvarja družbeno skupino kot posebno enoto?

Izhajal je iz predpostavke, da človekova družbenost zajema osebo, družbo in kulturo. To sicer velja že za osnovne družbeno-kulturne interakcije, saj te vključujejo tri

neločljive komponente: »osebnosti kot subjekte interakcij, družbo kot totalnost oseb v interakciji [...] in kulturo kot totalnost pomenov, vrednot in norm, ki jih posedujejo osebe v interakciji, ter totalnost nosilcev, ki objektivizirajo, socializirajo in izražajo te pomene« (Sorokin 1947, 63).

Opreديلil je dva tipa združevanja ljudi v prostoru: prostovoljno ali prisilno, pri čemer pa morajo vsakem primeru med posamezniki obstajati neke vezi, ki jih povezujejo v družbeno skupino tudi v življenju, ne le na papirju. Kasneje je opredelil še odnose, značilne za pristne skupnosti. Prepričan je bil, da so prav družbeni odnosi ključni kriterij, po katerem se pristne skupnosti razločijo od drugih oblik skupnostnega življenja (Sorokin 1947).

Bistvene razlike med njimi pa so v medsebojnem sprejemanju članov in njihovi povezanosti, v naravi odnosov in v vprašanju svobode.

Podal je listo glavnih faktorjev ali vezi, ki imajo »grupno-tvorni« značaj:

- fiziološko sorodstvo in skupnost krvi, ali poreklo od istih fizičnih ali mističnih prednikov,
- zakonska zveza,
- podobnost religioznih in magičnih verovanj in obredov,
- podobnost rodnega jezika in običajev,
- skupno posedovanje in izkoriščanje zemlje,
- teritorialna bližina in sosedstvo,
- skupna odgovornost (včasih vsiljena od drugih skupin) za vzdrževanje reda, plačevanje davkov, opravljanje službe in skupna pridobitev določenih prednosti,
- skupnost poklicnih interesov,
- skupnost različnih vrst gospodarskih interesov,
- podvrženost istemu gospodarju,

- navezanost (svobodna ali prisilna) na isto družbeno ustanovo ali agencijo družbene službe,
- skupna obramba proti skupnemu sovražniku in nevarnostim,
- medsebojna pomoč,
- življenje nasploh, skupna praksa in delovanje.

(Sorokin 1930, 307-308)

Sorokin je družbene odnose klasificiral v tri tipe:

- pogodbeni,
- (strogo) obvezni (tudi prisilni) in
- 'familistični' oziroma 'pristno skupnostni' tip odnosa

(Sorokin 1957, 445-452).

Za pristno skupnostni (*familistic*) tip odnosa je značilen širok oz. celovit obseg, močna intenzivnost, čista solidarna usmerjenost in trajnost, kot jih opazimo recimo v ljubečem odnosu mati-otrok, v prijateljskih odnosih, tudi med člani religioznih organizacij. To so odnosi pristnega in celovitega zaupanja, notranje solidarnosti in sodelovanja. Življenja posameznikov so medsebojno povezana v veselju in žalosti; kar zadeva enega, zadeva vse. Skupina je organsko povezana preko prostovoljne vzajemnosti (Sorokin 1957, 447).

Pogodbeni tip odnosa definira omejen obseg življenjskih dejavnosti, dolžin trajanja, solidarnost je zreducirana na pogodbene dolžnosti in pravice, intenzivnost pa je odvisna od narave sektorja pogodbe. Ta tip po Sorokinu ne zajema celote življenja, saj gre za preračunano korist oz. egoistično solidarnost, zato se v takšnem odnosu ne more razviti resnični »mi«. Zaupanje je težko razviti, saj je v pogodbo vključen določen dvom v drugega, zaradi česar se redno oblikujejo medsebojne obveznosti, zahteve in pravice. Tipični pogodbeni odnosi so med kupcem in prodajalcem, zaposlenim in delodajalcem, lastnikom in najemnikom, pa tudi mnogih religioznih, političnih, državnih, izobraževalnih, umetniških in še katerih skupinah in združenjih (Sorokin 1957, 448).

Prisilni ali obvezni tip odnosa pa izraža antagonističnost in nesolidarnost. Stranke v odnosu »združuje vez prisile, ki tudi preprečuje njegovo prekinitve« (Sorokin 1957, 449), saj ena od strank odnosa v medsebojni interakciji drugemu vsili določeno obliko ravnanja, določene dolžnosti in funkcije, ki so v nasprotju z željami in nagnjenji drugega ter subjektivno in objektivno zoper njegovo dobro, njihovo realizacijo pa obvladuje zgolj z uporabo različnih oblik fizične ali psihofizične prisile. Močnejša stran ima v odnosu svobodo, ki je pogosto mnogo večja kot pri pristno skupnostnih in pogodbenih odnosih, medtem ko je šibkejši strani svoboda očitno onemogočena (Sorokin 1957, 449).

Mešani tipi odnosov predstavljajo mnogotere konkretne odnose, saj so pogosto kombinacije vseh treh čistih tipov odnosov. Delež čistega tipa, kateri bo v mešanem tipu odnosov prevladoval, pa je odvisen od vrste skupine v določeni družbi. Vendar lahko na splošno rečemo, da pristno skupnostni odnosi prevladujejo v družini, med prijatelji, v religioznih skupnostih, obvezni/prisilni odnosi v vojski in nekaterih državnih institucijah, kot so policija, zapor in sodišča, največ pogodbenih odnosov pa najdemo v organizirani trgovini in zaposlenosti – tovarne, uprava itd (Sorokin 1957, 450).

Sorokin pa med drugim opozarja tudi na razlikovanje med obstoječo naravo odnosa in načinom, kako je odnos nastal. Notranja narava odnosa se lahko sčasoma povsem spremeni, in iz tega sledi, da so odnosi nekaj dinamičnega in spremenljivega (Sorokin 1957).

Sorokin ugotavlja, da so bili v vsakem obdobju evropske civilizacije hkrati prisotni vsi trije tipi družbenih odnosov, pri čemer je ponavadi prevladoval en tip ali kombinacija dveh tipov. Po njegovih ugotovitvah (Sorokin 1957, 462-463) je bil v 19. stoletju delež pogodbenih odnosov daleč največji, vendar noben od tipov ni trajal brez omejitve. Taka dinamika po Sorokinu ni presenetljiva, saj tudi za vse empirične družbene pojave veljata principa imanentnega spreminjanja in omejenosti ustvarjalnih zmožnosti. Ko se po vrhuncu določenega obdobja (to je, ko se ustvarjalne možnosti in prednosti v polnosti izrazijo) začnejo pojavljati njegovi negativni vidiki in hkrati izpostavljati prednosti drugega tipa odnosa, pride do že omenjene spremembe deležev tipov odnosa. Po Sorokinovi analizi lahko takšno spreminjanje in prehod med odnosi poteka več desetletij, tudi stoletij, a spremembe nikoli niso trajne. Družbeno spreminjanje je fluktuacija obdobj, ko prevladuje en ali kombinacija dveh tipov. V

vsakem primeru pa se zunanja oblika družbenega odnosa spreminja počasneje kot njegova notranja narava (Sorokin 1957 v Bahovec 2005, 61-62).

V 19. stoletju je moč zaznati močno povezanost med izjemno velikim deležem pogodbenih odnosov in vrhuncem ustvarjalnega obdobja moderne dobe, po Sorokinu čutno-zaznavno usmerjene. V prihajanju sprememb temeljne usmerjenosti neke družbe pa je narasel delež prisilnih odnosov, tudi v obliki nasilja (vojne in revolucije) in preoblikovanja pogodbenih in/ali familistic odnosov v psevdooblike. Vendar novonastalih oblik, kot so komunizem, fašizem in nacizem, ni označeval za pristne, saj jih je poimenoval »zgrešene reakcije na krizo družbe, ki je predvsem kriza pogodbenih odnosov« (Sorokin 1957, 462), saj so bile po svoji naravi in pogosto tudi po zunanjih izrazih prisilne in niso vodile k pristno skupnostnim odnosom in oblikam skupnosti.

Kapitalizma Sorokin ne dojema kot ekonomsko ali politično determinanto, temveč temu sistemu lastnih družbenih odnosov, to je odnosov pogodbe. Pravi, da so »spremembe v deležih pristno skupnostnih, pogodbenih in prisilnih odnosih mnogo pomembnejše in označujejo mnogo večjo revolucijo kot vsaka sprememba v politični ali ekonomski strukturi. Prve so temeljne, globinske in spreminjajo bistvo narave skupine; druge so samo parcialne in mnogo bolj površinske, plitve« (Sorokin 1957, 453).

Po Sorokinu potemtakem bistvo razvoja zadnjih stoletij, industrijske revolucije, kapitalizma, političnih sprememb v smer demokracije itd. ne kažeta ekonomska in politična ureditev sami po sebi, temveč z njima povezano izjemno povečanje deleža pogodbenih odnosov. Analiza dogajanj od 18. do začetka 20. stoletja kaže, da kapitalizem uspeva, če so pogodbeni odnosi na visokem nivoju glede kvalitete in kvantitete. Če tega ni, se pojavijo krize kapitalizma – pogodbeni odnosi formalno sicer obstajajo, a bolj v psevdo kot v resnični obliki. Nezmožnost reševanja težav in razočaranje nad neuspehi (svetovna vojna in ekonomska kriza) sta pomembno vplivala na povečevanje »prostovoljnih« prisilnih odnosov komunizma, fašizma in nacizma (Sorokin 1957).

2.3 Skupnosti v sodobnih družbah

Anthony Giddens

Giddens (roj. 1938) vidi vrhunec uničenja lokalnih skupnosti v razvitih družbah prav v sedanjem času. Male tradicije, ki so bodisi preživele ali pa so bile aktivno ustvarjene, so v predhodnih fazah sodobnega družbenega razvoja vse bolj podlegle silam kulturne evakuacije. Razkorak med velikimi in malimi tradicijami, ki so v nekaterih predmodernih civilizacijah preživele tisoč let, je danes skoraj v celoti izginil (Giddens 1996).

Razpad lokalne skupnosti, kot je nekoč bila, ni primerljiv z izginotjem lokalnega življenja ali lokalne prakse. Kraj pa vendar postaja vedno bolj preoblikovan zaradi oddaljenih vplivov, ki se pojavljajo na lokalnem področju. Tako lokalni običaji, ki še vedno obstajajo, dobivajo spremenjene pomene. Postanejo bodisi relikvije ali navade, ki so lahko čisto osebne oblike rutinizacije (Giddens 1996).

Giddens pravi, da modernost uničuje tradicijo, vendar pa je bilo sodelovanje med njima ključnega pomena za prejšnje faze sodobnega družbenega razvoja. Celo najbolj napredne predmoderne civilizacije so ostale odločno tradicionalne. V predmodernih civilizacijah dejavnosti političnih centrov nikoli niso v celoti prodrle v vsakodnevno življenje v lokalni skupnosti. Tradicionalne civilizacije so bile segmentirane in dualistične, velika večina prebivalstva pa je živela v lokalnih, agrarnih skupnostih. »Velike tradicije« so bile povezane predvsem z racionalizacijo vere, zato se zelo velik del vsebine tradicije še naprej nadaljuje na ravni lokalnih skupnosti. Takšne »male tradicije« so bile pogosto pod vplivom varuhov racionaliziranih religij (duhovniki, uradniki), ampak so se tudi odzvale na različne lokalne razmere (Giddens 1996).

V začetku moderne države se nadzor procesov nadaljuje po tradicionalnih virih legitimizacije kot pravica suverenega odločanja. Morda še bolj pomembno pa je, da se moč zgodnje moderne države še vedno predpostavlja v segmentaciji lokalne skupnosti. Samo s povezanostjo nacionalne države in posploševanjem demokracije v devetnajstem in dvajsetem stoletju naj bi lokalne skupnosti začele razpadati (Giddens 1996).

Giddens govori tudi o relikvijah, ostankih preteklosti, ki se ni razvijala, ali vsaj katere povezave s sedanostjo niso del tistega, kar jim daje svojo identiteto. Za takšen predmet se morda zdi, da je nekaj, kar je dobesedno »ostalo na mestu« - ki ostaja nedotaknjen ne glede na nepredvidljive spremembe okoli njega (Giddens 1996, 58-59).

Post-tradicionalna družba je precej drugačna. Sama po sebi se globalizira in odraža stopnjevanje globalizacije. V post-tradicionalnem redu kulturni pluralizem, pa naj gre za trajno ali ustvarjeno tradicijo, ne more več privzemati oblike ločenih centrov vgrajene moči. Tradicija pa kljub temu ni v celoti izginila, prav nasprotno; v nekaterih pogledih v določenih okvirjih prav cveti.

Ne glede na to, ali so stare ali nove, tradicije v sodobnem svetu obstajajo v enem od dveh okvirjev: ali imajo vrednost v vesolju množičnih konkurenčnih vrednot, ki se izrazi recimo v pripravljenosti na začetek dialoga namesto nasilne obrambe pred zunanjimi vplivi, ali pa so fundamentalistične. Nič ni nenavadnega v pojavu fundamentalizma v sodobnem svetu, ki ni nič več ali manj kot tradicija v svojem tradicionalnem pomenu, ki pa je dandanes bolj pripravljena na boj za staro kot pa na trud za napredek in razvoj. Fundamentalizem je mogoče razumeti kot ohranjanje stare resnice, ne glede na posledice (povzeto po Giddens 1996).

2.4 Integralna koncepcija skupnosti

V preteklosti se je v stroki uporabljalo številne definicije skupnosti, vendar se dejansko za uporabne izkaže le nekaj tipičnih oblik oziroma pomenskih okvirov. Prvi je prostor (tako geografski kot prostor dela/dejavnosti), drugi je krvna vez (sorodstvo), tretji pa identiteta in/ali prijateljstvo (skupnost duha) – kot je opredelil že Tönnies (Tönnies 1999). Tudi Bahovec opredeli dve vrsti skupnosti; prva je skupnost malih življenjskih svetov, ki se v veliki meri pokrivajo s prvobitnimi skupinami, druge pa so širša združenja, institucije in gibanja civilne sfere oziroma intermediarnega prostora (Bahovec 2005, 3).

Ljudje oblikujemo občasne, začasne in trajnejše skupine, različne po vsebinah in oblikah, po kulturni mentaliteti in družbeni strukturi. Poleg tega jih tudi različno poimenujemo, npr. združenje, društvo, skupnost, družba, občestvo, gibanje itd. Vendar so te opredelitve precej ohlapne, ko želimo precizirati, o čem govorimo. Tudi zaradi tega se je v sociologiji razvila vrsta tipologij.

Ferdinand Tönnies (Tönnies 1999) je recimo opredelil skupnost in družbo kot dva načina družbenosti, Emile Durkheim (Durkheim 1933) je razlikoval med mehansko in organsko solidarnostjo članov družbe, Max Weber (Weber 1978) in Pitirim Sorokin (Sorokin 1957) pa med različnimi tipi družbenih odnosov.

Igor Bahovec

Bahovec (roj. 1961) preko svojih raziskav razlik in prelomov v razmerju med posameznikom in družbo v moderni in postmoderne družbi ugotavlja, da se danes nahajamo v nekakšnem prehodnem obdobju (Bahovec 2005). Analize družbeno-kulturnih razmer kažejo, da smo v obdobju zelo velikih sprememb, ki segajo na vse ravni življenja sodobnih družb, rezultat teh sprememb pa še ni znan. Več avtorjev je sicer nakazalo nekaj možnih smeri razvoja: relativistično (postmoderne relativizem), fundamentalistično (razsvetljenski ali racionalni fundamentalizem, religiozni fundamentalizem) in dialoško (medkulturni, medreligiozni in drugi dialogi), vendar sta prvi dve prevladujoči. Veliko procesov kaže, da je osnovni problem sodobnega časa vprašanje kulturnih osnov človeškega soobstoja, saj pomemben del Zahoda doživlja

krizo duha in krizo smisla, ki se izražata tudi v pojavih družbene anomalije, osamljenosti in indiferentnosti do drugega (Bahovec 2005).

Skupnosti so v dobrem in slabem integralni del sodobnega družbenega življenja, saj v mnogih vsebinah in okvirih pomembno prispevajo k življenju posameznikov, skupin in družb. V splošnem doživljajo preporod. Postale so integralni del novih uspešnih in učinkovitih usmeritev v politiki, ekonomiji in splošni kvaliteti življenja, saj pomembno vplivajo k osebni, skupinski in družbeno-kulturni identiteti. Njihova pristnost pa se ne meri le z aktualno stopnjo harmonije, temveč tudi, kako uspešno se sooča s krizami in težavami (Bahovec 2005, 250).

Ob vprašanju, kaj loči »dobre« skupnosti od »slabih«, pa se ne moremo opreti na sociološko strukturo – v tem primeru bi lahko rekli, da je država slaba, civilna sfera pa dobra. Vendar preteklost kaže, da je včasih prav država tista, ki konflikte rešuje, medtem ko jih institucije civilne družbe zastrujejo. Tako Bahovec prihaja do zaključka, da dobre skupnosti opredeljujejo in navdihujejo ideje in vrednote ter doslednost prizadevanja za njihovo praktično udejanjanje. S sodelavci to vrsto dialoške mediacije, povezane z odnosi pristnih skupnosti oziroma skupnosti kot identitete, poimenuje dialoško-skupnostna mediacija (Bahovec 2005, 251).

Igor Bahovec (Bahovec 2005) navaja družbene okvirje, v katerih se skupnost lahko pojavi, niso pa ti okvirji že sami po sebi skupnost:

1. Skupnost kot skupina ljudi, ki živijo na določeni geografski lokaciji in se do neke mere identificirajo s skupnim bivanjem. Med ljudmi obstajajo osebne in neosebne, formalne in neformalne vezi. Pripadnost prostoru tako vsaj občasno pomembno vpliva na življenje posameznikov, medsebojne odnose in odnos skupnosti do zunanjega okolja. V ta okvir spadajo soseščine, lokalne skupnosti, pa tudi obsežnejše enote.
2. Skupnost kot skupina ljudi, ki jih povezujejo skupne kulturne, etične, religiozne in druge značilnosti, ki pomembno določajo skupno identiteto posameznikov in družbene skupine. Pri tem gre največkrat za povezanost iz skupnega življenja, tradicije in drugih oblik (sub)kulturne identitete.
3. Skupnosti v ožjem smislu relativno tesno, trajneje in trdneje povezane skupine, v katerih posameznik preživi bistven ali pomemben del življenja, velikokrat

praktično ves čas. Pomembna sestavina življenja v takšni skupnosti so tesni (med)osebni odnosi, osnovani na krvnem sorodstvu, nekaterih religiozних skupnosti, ekoloških skupnosti, skupnosti za zdravljenje odvisnosti idr.

4. Skupnost v najširšem pomenu besede pa je človeštvo; takšna skupnost predpostavlja sprejemanje temeljne povezanosti vsega človeštva ali izvor skupne istovetnosti vseh ljudi. Izrazi se lahko z religioznim pristopom – da smo vsi ljudje ustvarjeni po božji podobi, ali pa s posvetnimi razlogi – na osnovi univerzalne etike.

5. Skupnost v splošni rabi, ki se navezuje na ljudi, ki jih veže neka skupna dejavnost ali posebne zahteve (poklicne skupnosti, skupnost starejših občanov).

6. Skupnost kot institucija ali organizacija s formalno strukturo, kot so zveze držav (npr. Evropska skupnost) ali lokalno organizirane skupnosti, povezane zaradi gospodarsko-političnega interesa (npr. skupnost Alpe-Jadran).

7. Virtualne skupnosti, ki se oblikujejo z uporabo internetne komunikacije, kjer med člani ni neposrednega osebnega stika.

8. Skupnosti, ki se razvijejo iz skupin parcialnega interesa ob izredno parcialni vsebini. Druženje v teh okvirih primarno ne vpliva na druge vsebine življenja; zlasti so to interesi prostega časa, potrošnje, zabave, ob tem se razvijejo nekateri subkulturni elementi.

(povzeto po: Bahovec 2005, 10-11)

Pogosto se v določeni skupnosti pokriva več opredelitev, saj so nekatere geografske skupnosti tudi religijske, etične ali kulturne, nekatere skupnosti identitete pa se tudi formalno oblikujejo kot organizacija in/ali institucije. Razlogi za obstoj kake skupnosti so zelo različni in se lahko sčasoma tudi spremenijo. V obstoju družbenih entitet lahko pride do dinamičnih sprememb narave povezanosti, tako da se iz skupine parcialnega interesa razvije skupnost identitete, lahko pa se zgodi tudi obratno. V vsaki skupnosti pa mora obstajati določena stopnja konsenza o ključnih vsebinah, saj brez tega povezanost ni mogoča (Bahovec 2005, 11).

Po Bahovcu (Bahovec 2005, 13) obstajata dva minimalna pogoja, da sploh lahko govorimo o skupnosti kot sociološki entiteti, ki je več kot le agregat posameznikov. V vsaki skupnosti se izražajo osebni, kulturni in strukturni vidiki povezanosti ljudi v

skupnost. Ljudje se čutijo povezane zaradi neke notranje, simbolne vezi, ki jo sprejemajo za del svoje identitete. Vsebina vezi ima za posameznike poseben pomen, je vrednota, ki pomembno vpliva na njihovo življenje. Deluje kot povezovalno jedro, združevalni ali kondenzacijski princip. Vsaka skupnost oblikuje družbeno omrežje, komunikacijsko povezan prostor, do katerega posamezniki čutijo pripadnost (Bahovec 2005, 13).

Vendar ta dva pogoja, povezanost preko identitete ter obstoj družbenega omrežja, še ne zadostujeta za pozitivno naravnost skupnosti, saj ne vsebujeta razumevanja zunanjih izrazov in notranjih motivov. Celovitejša obravnava družbenosti v skupnostih vključuje tri povezane razsežnosti družbenosti: osebe, kulturo in družbeno strukturo. Skupnost je preko kulture po eni strani povezana v sociološko enoto, ki se razlikuje od okolice, po drugi strani pa skupnost določa okolje, v katerem živi in s katerim se mora soočati. Tudi družbeno-strukturno vidik se na eni strani izraža navznoter, saj določa strukturo skupnosti, na drugi strani pa navzven s strukturo širše družbe, znotraj katere posamezniki in skupnosti bivajo (Bahovec 2005, 13-14).

Skupnosti si ne moremo predstavljati brez odnosov med ljudmi, saj le-ti predstavljajo eno od pglavitnih vezi, zaradi katerih skupnost sploh obstaja. Mreža družbenih odnosov zajema neposredne medosebne odnose med člani ter med člani in nečlani, odnose posameznikov do skupnosti kot celote ter do drugih skupin, organizacij in institucij ter obratno, ter odnose med različnimi skupnostmi in institucijami (Bahovec 2005, 14).

Theodore Abel je neposredne medosebne odnose ločil na dva tipa, in pravi tako:

Ko osebe vstopajo v odnose, se k drugemu usmerijo bodisi kot k osebi in ga sprejmejo, kot on je, zaradi njega, ali pa se k njemu obrnejo kot k sredstvu, ter ga sprejmejo zato, ker lahko nekaj naredi. Ti dve usmeritvi sta v istem odnosu vzajemno prisotni in izključujoči, vendar ena prevladuje (Abel 1970, 135).

Prva usmeritev torej opisuje odnose, katerih motivi so skupno uresničenje, pristnost in nagibi pomoči ter temeljijo na globinski povezanosti, trajnosti in neformalnosti oziroma formalnosti kot zavezanosti k skupnemu dobremu. Gre za nagib k celovitemu srečanju z drugim ter nudenje pomoči potrebnim. V drugem tipu odnosov

pa prevladuje koristoljubje, egoizem posameznika, parcialen interes ter asimetrija koristi odnosa v prid močnejšega (povzeto po Bahovec 2005, 14-15).

Odnos ljudi v skupini se izraža tudi v njeno zunanje okolje, saj lahko recimo notranja solidarnost povzroči nestrpnost ter izključujoč odnos do nečlanov, kar poznamo predvsem na primerih klientelizma. In obratno, obstajajo tudi primeri, ko skupnost izgubi svojo notranjo vsebino, navzven pa ohranja izraze celovitosti (rituali, ki so sami sebi namen). Nobena skupnost pa se ne more v celoti izolirati pred vplivi zunanjega okolja, čeprav nekatere to še vedno poskušajo (Bahovec 2005, 15).

Pomembni pa so tudi odnosi med skupnostjo in njenimi člani do tretjih oseb, članov drugih skupnosti ter zunanjega družbeno-kulturnega okolja. Pri večini družbenih skupin in skupnosti tako obstajajo tri vrste odnosov do okolja. Bahovec jih je opredelil tako:

1. Odnos skupnosti do okolja je odprt, a na način, da se okolje pridobi ali prilagodi za lastne poglede. Oblika in intenzivnost je lahko različna, od miroljubnega prepričevanja do agresivne in nasilne prisile.
2. Odnos do okolja je odprt na »površinski« način tako, da se medsebojna drugačnost vnaprej dopušča in sprejema, vendar brez interesa za resnično srečanje z drugim. Posamezniki in skupine živijo skupaj brez globljih medsebojnih srečevanj. Odnos površinsko deluje kot okolje strpnosti, v globini pa ne razvija vsebin, ki bi posameznikom in različnim skupnostim omogočala razreševanje nasprotij, ko se ta pokažejo.
3. Odnos do okolja je odprt na način dialoškega in soustvarjalnega srečevanja z drugimi. Različnost tako vodi k vzajemnemu napredovanju, boljšemu razumevanju drugega in sebe, omogoča poglobljanje lastne identitete in spodbuja k skupnemu reševanju življenjskih izzivov.

(povzeto po Bahovec 2005, 16-17)

Če torej povzamemo, je potrebno v analizah skupnosti pojasniti ključne elemente in osrednje vidike koncepta skupnosti, ugotoviti, katere so minimalne zahteve, da sploh lahko govorimo o skupnosti ter razviti nekaj kriterijev, po katerih lahko skupnost umestimo v širše družbeno okolje. To je potrebno predvsem zato, ker v različnih

vedah – antropologiji, sociologiji in drugih družboslovnih in humanističnih znanostih – ni enotnega koncepta skupnosti. Določene razlike so sicer pričakovane, saj ni enotnih pogledov na osebo, osebnost kot osnovni gradnik skupnosti; tako tudi ni mogoče pričakovati univerzalnega koncepta skupnosti.

Skupnost je eden od izrazov družbenosti, v kateri se prepletata osebna in družbena razsežnost človeškega življenja. O skupnostih se govori v dveh ključnih pomenih: kot o posebnih družbenih tvorbah ter kot o skupnostnem tipu družbenih odnosov in vezi.

V središču odnosa skupnosti sta delitev in (so)deležnje, ali kot pravita Frazer: »obstaja notranja, naravna povezanost med ljudmi kot osebami in vsak del je usmerjen k celoti in k vsem drugim delom« (Frazer 1998 v Bahovec 2005) in Vanier, ki meni, da je skupnost omrežje ljudi, med katerimi obstajajo odnosi, ki segajo preko parcialnega interesa, ter da skupnost in skupnostne odnose označuje predvsem: »imeti jasno identiteto in biti odprt za druge« (Vanier 2002 v Bahovec, 2005).

Skupnost povezujejo določeni razlogi, motivi zaupanja v povezanost z drugimi, ki se pokažejo kot dovolj močno povezovalno jedro za skupnostno druženje. Zaradi tega jedra se posamezniki čutijo bolj povezane in združene, kot pa se morda zaradi medsebojnih razlik čutijo ločeni ali razdruženi. Člane skupnosti povezuje tudi občutek odgovornosti drug za drugega ter soodgovornost za skupino, pogosto deljena odgovornost za določeno dejavnost, dodaten občutek pristnosti pa še dodatno daje dejavna participacija posameznika v skupnih zadevah. Zato se vsakemu članu skupnosti nujno postavljajo zahteve in obveznosti, poleg tega pa se v njej razvije lasten (zahtevan in priporočen) normativni okvir ravnanja – etika in morala (Bahovec 2005).

Poleg navedenega pa mora povezovalno jedro ali središče skupnosti vsebovati določen obseg simbolnih in kulturnih vsebin, ki skupnost povezujejo s preteklostjo in prihodnostjo. Zato sta spomin in vizija njen neločljivi del, saj omogočata zavedanje izvora in smisla skupnosti ter sta pomembna vira življenja v sedanosti. Spomin je del identitete, ukoreninjenosti skupnosti v zgodovino in pomemben vir pomenskega sveta posameznika in skupnosti. Živ spomin skupnosti pomaga pri ustvarjalnem odgovarjanju na nove izzive in zahteve časa ter omogoča, da se vizija skupne usmerjenosti ne gradi le z razumom ali celo v ideološki zaslepljenosti. Vključuje tudi lastne izkušnje uspehe in neuspehe, vesele, žalostne in tragične izkušnje skupnosti.

Živa skupnost se odziva na spremembe članov in okolja, ta reflektivnost je tudi temeljna zahteva resničnega življenja skupnosti. Reflektivnost je še zlasti pomembna v obdobjih krize in temeljitega družbeno-kulturnega spreminjanja ter pri osebnih problemih in stiskah članov in okolja, ko se odprtost za drugega kaže v dejavnem spoštovanju, razumevanju, sprejemanju in upoštevanju drugega (Bahovec 2005).

Posameznik se v skupnost lahko rodi, vključi ali pa jo skupaj z drugimi ustanovi, ter iz nje tudi izstopi. Že v tradicionalni družbi je posameznik pripadal več skupnostim, tako družinski, sorodstveni, lokalni, religiozni in etični, v sodobnosti pa to velja še v mnogo večji meri. V preteklosti pa so bila območja različnih skupnosti bolj povezana kot danes, saj fragmentacija življenja, družbena diferenciacija in specializacija vlog postavljajo resne ovire integraciji različnih področij življenja v celovito stvarnost. Vse pogosteje se dogaja, da posamezniki ne zmorejo ali ne znajo več povezati vključenosti v različna okolja. Tako ni presenetljivo, da mala življenjska okolja družine ali prijateljskih družb prepogosto ostanejo prostori enklav družinskega življenja (Bahovec 2005).

Posameznik ima vedno prednost pred skupnostjo, hkrati pa je treba poudariti, da mu izkušnja vključenosti v različne (pristine) skupnosti omogoča razvijati nekatere osebne potenciale, ki bi jih sicer težje razvil ali jih ne bi mogel razviti. Prav tako pa ga lahko tudi ovira oziroma deluje v škodo širše družbe. Prav zaradi tega je potrebno preverjanje in presojanje vseh ravni družbenosti in njihovih medsebojnih odnosov. Teorija socialnega kapitala na to opozarja preko treh razsežnosti socialnih omrežij, družbenih norm in zaupanja: vezivni socialni kapital nastane v tesneje povezanih skupnostih z močnimi vezmi med člani, premostitveno povezuje različne skupnosti in vsebuje druga okolja šibkih vezi, povezovalni pa opredeljuje relacije skupnosti in posameznikov do institucionalnega okolja. Optimalni socialni kapital se razvije takrat, ko so vse tri razsežnosti sorazmerno usklajeno razvite in ne prihaja do klientelizma in drugih oblik nepravičnega izkoriščanja socialnih omrežij (Bahovec 2005).

2.5 Teoretski model skupnosti

Kaj torej je skupnost?

Skupnost je oblika povezanosti ljudi, ki se združujejo zaradi določenih skupnih interesov, ciljev, želja. Najnaravneje se skupnosti vzpostavijo na območjih, kjer ljudje sobivajo en z drugim, so v vsakodnevni interakciji in imajo skupne aktivnosti, hkrati pa so od širše okolice ločeni tako prostorsko kot po vsebini in notranji dinamiki.

Za vzpostavitev in obstoj skupnosti mora biti izpolnjenih več pogojev:

- prostovoljno in naravno vzpostavljena povezava med člani,
- želja po biti del skupnosti,
- razmejitve od širšega družbenega okolja
- skupno upravljanje in uživanje dobrin,
- skupne vrednote ter podoben način življenja članov,
- občutek pripadnosti,
- interakcija s širšim družbenim okoljem
- racionalni interes.

Tönniesov teoretski model podobno opredeli skupnost kot družbeno enoto, ki se vzpostavlja na temelju sobivanja in »naravnosti«, hkrati s tem pa tudi oblikuje in ohranja odnose med člani ter vodi v skupno upravljanje in uživanje dobrin. Te dobrine pa imajo tudi menjalno vrednost; so pogoj za članstvo in vključenost v skupnost. Po drugi strani pa ljudje v članstvu ne vidijo le koristi, ampak je glavni motiv želja biti del skupnosti in kljub morebitnim razlikam in nasprotovanjem vzdržujejo močne, pristne in celovite vezi.

Durkheimove sui generis ter mehanska in organska solidarnost med drugim opredeljujejo tudi spreminjanje skupnosti skozi čas. Člani skupnosti zaradi načina življenja in delitve dela svojo individualno zavest mehansko podredijo kolektivni; delijo si iste vrednote ter način življenja in dela. Tekom razvoja industrije pa na člane

skupnosti začne vplivati tudi širše družbeno okolje, saj se dotedanjim tradicionalnim vlogam pogosto pridruži še vloga delavca, ki vzpostavlja nove družbene vezi zunaj skupnosti. Do neke mere družbeni razvoj povzroči odmik individualne zavesti od skupne, saj se mora posameznik prilagajati ne več samo skupnosti, ampak tudi svojim novim vlogam. Posledično biti del skupnosti danes pogosto ni več na najpomembnejšem mestu.

V skupnostih lahko prepoznamo tudi oba tipa družbenih odnosov, kot jih je opredelil Weber, tako VerGesellschaftung kot VerGemeinschaftung. Člani v skupnost vstopajo zaradi občutka pripadnosti ter ga v njej ohranjajo in nadgrajujejo, poleg tega pa jih do neke mere vodi tudi racionalni interes. Ta interes se kaže tako v koristi za posameznika kot tudi v zagotovitvi osnovne socialnoekonomske varnosti za vse člane.

Parsonsova societalna skupnost združuje svoje člane prvenstveno zaradi lokacijskih vezi, hkrati pa tudi zaradi samega instituta soseske, skupnih aktivnosti, interesov in koristi. Vendar tudi ta tip skupnosti ne more ubežati družbenim spremembam in vplivom iz okolja, zato se sčasoma spreminja. Mnoge današnje skupnosti povezuje le še teritorialna pripadnost ter tradicionalno izročilo.

Med tipi družbenih tipov odnosov skupnost prepoznamo tako v pristno skupnostnem kot pogodbenem tipu, kar bi skupnost uvrstilo med mešane tipe odnosov. Prvega definirajo solidarnost in trajnost ter sodelovanje v skoraj vseh sferah skupnega sobivanja – v delu, skupnih aktivnostih, skupnem praznovanju in medsebojni pomoči, vendar se je tovrstno zaupanje razvilo iz spoštovanja pogodbe, to je izpolnjevanja dolžnosti, ki so prinesle pravice do uživanja koristi.

Prav tako pa se, kot pri drugih avtorjih, notranja narava odnosa sčasoma spreminja. Zapisana pravila in norme so že od vsega začetka enake, vendar se življenja posameznih članov spreminjajo, kar seveda vpliva na notranjo dinamiko celotne skupnosti.

Bahovec kot sodoben teoretik poudarja integralno vlogo skupnosti, ki deluje složno in kot taka nastopa tudi navzven v širše družbeno okolje. S to povezanostjo ter z »dialoško-skupnostno mediacijo« se lažje sooča s krizami in težavami.

Giddensove opredelitve pa se nanašajo predvsem na dve obliki skupnosti. Prva opredeljuje skupnost kot uspešno preoblikovanje starih tradicij v nove oblike združevanja ljudi, ki skupaj ohranjajo identiteto skupnosti ter v svojem bistvu ostajajo tradicionalne, vendar so pripravljene na dialog z okoljem. Druga oblika skupnosti pa je fundamentalistična – pripravljena je narediti vse za ohranjanje starega, najverjetneje že preživelega načina delovanja ne glede na posledice. Kot taka seveda ne spremlja družbenega razvoja in dejanskih potreb svojih članov ter se jim tudi ne prilagaja.

*»Trta in grozd, to je tisto,
česar Drašičani ne bi zamenjali za ničesar na svetu.*

Zato so vsa prisojna pobočja zasadili s trto...«

Iz brošure o Drašičih

»Nisi pravi Draščan, če nimaš vsaj ene trte posajene.«

Drašički izrek

3 ŠTUDIJA PRIMERA: SOSESKA ZIDANICA DRAŠIČI KOT INSTRUMENT KREPITVE IN RAZVOJA VAŠKE SKUPNOSTI

Za uvod v spoznavanje Soseske zidanice Drašiči ne moremo mimo opisa njenih začetkov, načina delovanja in postopnega odkrivanja njenega spreminjanja. V empiričnem delu diplomskega dela tako kombiniram že obstoječe zapisane vire z informacijami, pridobljenimi s polstrukturiranima intervjujema. Tako bom skušala odgovoriti na osnovno raziskovalno vprašanje, ki se glasi:

- Ali in na kakšen način je institut Soseske zidanice Drašiči prispeval k razvoju vaške skupnosti?

Pri tem se opiram na tri zastavljene teze:

H1: V prvi fazi – v predindustrijski dobi je institut Soseske zidanice Drašiči prispeval k preživetju vaške skupnosti.

H2: V drugi fazi – v industrijski dobi je institut Soseske zidanice Drašiči prispeval k prilagajanju vaške skupnosti širšemu družbenemu okolju.

H3: V tretji fazi – v postindustrijski dobi institut Soseske zidanice Drašiči prispeva k novim smerem razvoja vaške skupnosti – vaška skupnost se ne le prilagaja zunanjemu okolju, ampak si zunanje okolje prilagaja.

O Soseski zidanici Drašiči, tem fenomenu znotraj vaške skupnosti Drašiči, je v različnih literaturah – predvsem etnografskih, kar precej zapisanega. Prvi publicistični zapisi izvirajo iz začetka 20. stoletja, ko je Janko Lokar (Lokar 1912) v svoji razpravi Belokranjska hiša pisal tudi o belokranjskih soseskih zidanicah. Podrobneje jih je leta 1938 preučil Josip Žontar (Žontar 1957), ko je ob zbiranju slovenskih pravnih starin prejel tudi nekaj podatkov o soseskih (cerkvenih) *hisih* v Beli krajini. S sosesko zidnico Drašiči se je srečal tudi Drago Vončina, ki je med drugo svetovno vojno zbiral zgodovinske, narodopisne in druge podatke o šolskih okoliših, kjer je med drugimi opisal tudi ljudsko šolo v Drašičih, ki je delovala pod okriljem Soseske zidanice Drašiči (Vončina 1978).

Da je Soseska zidanica Drašiči zanimiv predmet preučevanja na več področjih, ugotovimo tudi, ko odkrijemo, da je bila v Slovenskem etnografu leta 1967 obravnavana še enkrat, po raziskovanju stanja materialne, socialne in duhovne kulture v letu 1965. Šarf je vanj zapisala: »Draščani sodijo med tiste belokranjske prebivalce, ki imajo svoje domove sredi vinskih goric in jim je vinogradništvo poleg manj razvite živinoreje in poljedelstva glavni vir za preživljanje« (Šarf v Slovenski etnograf 1967, 8).

V kasnejšem času je bilo napisanih in objavljenih še veliko poljudnih člankov in prispevkov v raznih zbornikih, ki večinoma povzemajo že omenjene vire. Veliko je objavljenih tudi reportaž z različnih dogodkov v okviru delovanja Soseske zidanice Drašiči.

3.1 Predstavitev soseske in Soseske zidanice Drašiči

Soseska zidanica Drašiči je neke vrste institut vseh gospodarstev v vaseh Drašiči in Krmačina, ustanovljena z namenom medsebojne pomoči. Domačini ta institut poimenujejo *soseska*, starejši tudi *sosedska*. Število članov oziroma gospodarstev, ki jih je vključevala soseska, je bilo vedno zelo različno. Rodbine so tekom desetletij izumirale, nekatera posestva so se združila ali propadla, ponekod pa so zemljo prodali in se izselili v Ameriko ali kam drugam. Število članov se tako stalno spreminja, tako na manj kot tudi na več.

Navadno so soseske zajemale eno samo vas, nekatere pa tudi več sosednjih vasi ali zaselkov. Tako sta bila v sosednjo sosesko Božakovo vključena tudi Želebej in Rakovec, soseska Drašiči je zajela še Krmačino, soseska Vidošiči pa Železnike (Dular 1964, 45). Ker soseska Vidošiči danes ne deluje več, sta se dva gospodarja iz Železnikov ter eden s Pleščevega vrha vključila v sosesko Drašiči (Soseska Drašiči).

V zemljiških knjigah ni nobenega zapisa o drašički vaški zidanici kot pokazatelju obstoja Soseske Drašiči. Je pa z dnem 31.3.1886 vpisana Ljudska šola v Drašičih, s čemer se vknjiži lastninska pravica stavbe v korist ljudske šole v Drašičih. Vsi poizvedovalni zapisniki so bili med vojno uničeni in jih tako v arhivu občinskega sodišča v Črnomlju ni. Dichlberger takrat ni ugotovil, zakaj je bila lastninska pravica vknjižena v korist ljudske šole in ne vaške skupnosti, od katere je stavba (Dichlberger 1978, 6). Kostelec razloži, da je tako prav zato, ker so zaradi uvedbe obveznega šolstva v prostorih soseske zidanice leta 1887 uredili stanovanjske prostore za učitelja in učilnico za osnovno šolo. Šola je tako delovala vse do leta 1975 (Kostelec 2011).

Soseske so imele v lasti skupne, vaške zidanice ter tu in tam tudi posamezne kose zemlje, ki so jih člani soseske skupno uživali oziroma koristili. »Te največkrat dostikrat niso bile velike in so jih sestavljali slabi *pašinci*, grive, gmajne, svet okoli zidanice ali cerkve in vaški kali. Nekatere soseske so imele tudi skupno *lozo*, *trtje* ali *njivo*, od česar pa so imele že nekoliko več dobička« (Dular 1964, 46).

Glavna nepremičnina vsake soseske je bil seveda *his* oziroma zidanica. Prvotni cerkveni oziroma sosedski hisi ali hrami so kmalu izginili, lesene stavbe so izpodrinile

zidane in te so se imenovale cerkvena, sosedska, vasna zidanica ali hiša, ponekod tudi sosedski *kelder* ali *keuder*. Vse do šestdesetih let dvajsetega stoletja so bile pokrite s slamo. Nekatero stavbo so bile prav preproste in so imele samo klet in podstrešje, drugod pa je bila zraven prizidana soba za vaške sestanke ali shramba za orodje. Nekatero zidanice (Tri fare, Bojanja vas, Bereča vas) so imele v nadstropju vežo in sobo ali pa je bil gornji del celo spremenjen v stanovanje, kot je bilo v Drašičih in na Božakovem (Dular 1964, 47). Vsaka soseska je imela v svoji zidanici tudi potrebno orodje za popravilo vaških cest in poti.

Vsi ti kraji so imeli svoje cerkvene zidanice oziroma hise še pred ustanovitvijo fare, vendar niso bile last cerkve, kot piše Lokar (Lokar 1912, 18), temveč last vaške skupnosti oziroma soseske, ki je posamezne stavbe tudi upravljala. V njih so hranili nabrano vino (ponekod tudi žito), ki so ga so posojali vaščanom in ob vrnitvi dolga v naravi pobirali obresti. Poslovanje v zidanici sta vodila dva moža, *cerkvenaša*, kot ju imenuje Lokar (Lokar 1912, 19), v zadnjem času poimenovana *šekutorja* ali *šekutarja*. Možja sta upravljala s skupnim premoženjem, izdajala in pobirala vino, sklicevala ljudi na sestanke, na skupno delo in podobno (Kostelec 2011).

Ob izvolitvi na glavnem sestanku (vsako hišo je na glavnem letnem sestanku zastopal gospodar hiše, če ni bilo odraslega moškega pri hiši, pa gospodarica), sta šekutarja dobila ključe soseske zidanice; navadno sta bila dva ključa in je vsak šekutar imel po enega, tako da drug brez prvega ni mogel odpreti zidanice. Ponekod je imel oba ključa starejši šekutar, zlasti če je to funkcijo opravljal že vrsto let in so mu vaščani zaupali. Obenem je hranil tudi soseski denar, kolikor ga niso nekatere soseske oddajale v Prvo dolenjsko hranilnico in posojilnico v Metliki, ustanovljeno leta 1874. Poleg dolžnosti pa je šekutar užival tudi določene ugodnosti, kot je recimo ta, da je ob izposoji vina na rovaš smel spiti *polič* ali *maseljč*¹ vina, ali pa si brez obresti sposoditi soseski denar (Dular 1964, 49). Spričo izgubljenega časa, poti, dela in jeze, ki jo je včasih šekutar imel s sosesko, pa so bile to razmeroma skromne ugodnosti; šekutarstvo je bilo v glavnem le častna služba.

Če je bilo potrebno, so se člani posameznih sosesk zbrali tudi večkrat na leto, zlasti če so morali skupaj odločati o raznih večjih popravilih podružnične cerkve ali

¹ firkel = osmina litra; maseljč = tretjina litra; bokal = 4 maseljci = 1,415 l; polič = pribl 7,5 dl, polovica majolike ali bokala; vedro = 40 bokalov = 56,589 l; polovnjak = 5 veder = 282,945 l

zidanice, o večjih nujnih nakupih itd. Sicer pa je bil točno določen samo glavni letni sestanek soseske, zanje se vnaprej zatrdno ve in nikogar ni potrebno posebej obveščati. Na Božakovem in v Drašičih je bila in je tudi dandanes *sosedska*, to je letni sestanek, na belo nedeljo, prvo nedeljo po Veliki noči. Na ta dan se poda obračun, sprejema nove člane, določa višino prikupnine, hkrati pa voli mežnarja, ki skrbi za cerkev in vse s tem povezane zadeve, ter šekutarja (Kostelec 2011). Prikupnina, ki so jo običajno pobirali v vinu, pa tudi v denarju, je neke vrste pristopnina za nove, to je priseljene ali priženjene člane v sosesko in je bila v posameznih soseskah različna; znašala je pol vedra ali vedro vina, v novejših časih 15 do 30 litrov vina ali določen znesek denarja (Kostelec 2011).

Posebnost Soseske zidanice Drašiči kot organa vaške skupnosti in svojevrstne institucije pa je še v nečem: ima jasno in točno definirana pravila v 16. členih statuta, datiranih 25. aprila 1965, z nekaterimi naknadno dopolnjenimi ter enim na novo dodanim členom o častnem članstvu iz leta 2000. Vsi člani natančno opisujejo zahteve od članov Soseske zidanice; pravila so stroga in jasna ter prav tako sankcije (Kostelec 2011).

Vina je čez leto v domačih zidanicah zmanjkovalo, zato so si ga izposojali v soseski zidanici. Za vsak izposojeni *firkel* vina je moral dolžnik jeseni vrniti firkel in pol *pudrščine*, to je mošta. Vse izposojeno vino sta šekutarja skozi leto zarezovala na leseni rovaš, ob pobiranju mošta pa se je naredil obračun. Člani Soseske zidanice so si izposojali vino zlasti ob košnji, žetvi in mlačvi, pili pa so ga tudi v zidanici, zlasti ko so se ob nedeljskih popoldnevih možaki zbirali na razgovor. Tudi takrat so ga pili »na rovaš« (Kostelec 2011).

Vino so dolžniki vračali kmalu po trgatvi, ko je mošt še vrel in šumel in je bil še sladek, neočiščen. Danes se mošt, ki je vedno najboljše kvalitete iz tiste zidanice, pobira zadnjo nedeljo v oktobru. Takrat ob polnih sodih ga je kmet še najlaže utrpel. Vračali so torej mošt, edino v Bojanji vasi in na Dobravicah pa vino, in sicer šele po Martinovem, ko se je sčistilo (Dular 1964, 46). V klet je vinogradnik sicer spravil dve vrsti pridelka, to je vino in pijačo. Prvo je bilo vino, ki so mu rekli tudi mašno, pijača pa je bilo vino, ki je bilo v postopku predelave večkrat stiskano in zaradi tega slabše kakovosti. Pijačo so mešali z vodo in jo pili ob delu in doma (Kostelec 2011).

V Belokranjskem muzeju Metlika so ohranjeni rovaši iz Dragomlje vasi, Lokvice, Slamne vasi in Drašičev. Rovaši iz prvih treh zidanic po prvi svetovni vojni niso bili več v rabi, v Drašičih pa so jih uporabljali vse do leta 1943, ko je med vojno poslovanje v zidanici prenehalo. V zadnjem času je spet zaživelo, predvsem v turistične namene (Kostelec 2011). Drašički rovaš je iz leskovega lesa, ploščice s hišnimi številkami so dolge od 16 do 20 cm ter široke približno 1 cm. Nanizane so na vrstico, katero napenja ukrivljena leskova palica (sliki 1 in 2). Rovaš se tako danes uporablja le ob predstavitvi delovanja soseske obiskovalcem ter ob pobiranju mošta v jeseni, ki se še vedno izvaja na način kot nekoč (Kostelec 2011).

Slika 3.1: Drašički rovaš, aktualni predsednik Soseske zidanice Jože Stariha

Vir: Soseska Drašiči (2012)

Slika 3.2: Draški rovaš, kletar Ivan Štefanič in pohodnik Po poteh Soseske zidanice

Vir: Soseska Drašiči (2012)

Prav ta leseni rovaš je tudi edini materialni vir, ki priča o času ustanovitve soseske. Od pisnih virov je ohranjenih le nekaj zapiskov v tajniških knjigah, od katerih sega najstarejši komaj v leto 1907 (Dular 1964, 36). Tajniške knjige so bile zamenjane s poslovnimi v letu 1945, oboje pa so še danes ohranjene. So v lasti vaščanov, zanje pa skrbi Angelca Guštin (Kostelec 2011).

Glavni dohodek je Soseska zidanica imela od prodaje vina, ki se je sčasoma nabralo v zidanici. Denar je soseska dobila še od prikupnine in darov v cerkvi ali kapelici, če je bilo kaj denarja v hranilnici, pa je tudi ta od časa do časa vrgel nekaj obresti (Dular 1964, 49).

Velika skrb soseske so bili tudi pogrebi. Zanje je skrbel predvsem mežnar, ki je zapisoval vrstni red hiš oziroma ljudi, ki so pomagali pri pogrebi in nosili krsto do štiri kilometre oddaljenega pokopališča Tri Fare v Rosalnicah. Kasneje so si nekatere soseske omislile mrtvaške vozove in tako je odpadla utrudljiva nošnja (Dular 1964,

49). Soseska je plačevala tudi zaobljubljene maše za dobro letino in druge namene. Teh je bilo v Drašičih štirinajst (Dular 1968, 50).

Soseske so poleg tega podpirale tudi društva, npr. gasilce, vaško godbo itd, po drugi svetovni vojni pa se je dejavnost teh sosesk še razširila.

3.1.1 Soseska zidanica Drašiči v predindustrijskem času

Kdaj so v Beli krajini nastale soseske, ki imajo svoje paralele verjetno tudi na Notranjskem in na Krasu, se iz obstoječih virov ne da ugotoviti. Žontar (Žontar v Slovenski etnograf 1957, 77) jih sicer postavlja v 17. stoletje, hkrati pa dodaja, da so obstajale le pri podružničnih cerkvah. Leta 1773 so Drašičani sami brez pomoči tedanje fare zgradili podružnično cerkev sv. Petra, ki stoji čez cesto nasproti zidanice. Soseska zidanica naj bi bila tako starejša za približno pol stoletja, saj se je denar za gradnjo privarčeval prav v njeni blagajni (Kostelec 2011). Tudi v tem se torej drašička soseska razlikuje od drugih sosesk – soseska zidanica kot institut znotraj vaške skupnosti je zgradila cerkev, in ne fara. Vaščani so torej osnovali Sosesko zidanico in nato iz lastnih sredstev zgradili cerkev, medtem ko je bilo marsikje tako, da je cerkev definirala vaško skupnost. Podružnične cerkve pa so danes izločene iz teh vaških skupnosti in se vzdržujejo iz darov vernikov, prav tako to velja tudi za cerkev sv. Petra.

Tudi Matija Golob je v sedemdesetih letih prejšnjega stoletja dalj časa raziskoval razmere in družbene odnose, ki vladajo v Drašičih. Zapisal je tako:

Za drašičko tradicionalno skupnost je značilno, da pozna takšne komunikacije, ki so močno institucionalizirane ter se kažejo v ustreznih zunanjih formah. Posebna oblika povezovanja vaščanov v Drašičih je soseska. Ta je imela zlasti tam, kjer so vinogradi, skupno zidanico, ki se je imenovala vaška ali cerkvena zidanica. V njej se zbirajo vaščani oziroma gospodarji v vasi, ki zastopajo svojo družino in odločajo o skupnih velikih zadevah. Institucija soseske samopomoči med vaščani je še danes zelo živa in v vas pritegne vse več turistov (Golob v Kuljaj in drugi 2000, 205).

Vse do ustanovitve SFRJ so Drašičani živeli v veliki revščini, šele z osvoboditvijo in kasneje z razvojem industrije v Metliki so se zanje začeli boljši časi. Revščini je botrovala predvsem razkosanost in razdeljenost kmetij med dediče. Sredi 19. stoletja je postalo najbolj občutno, da jih zemlja ne more več preživeti v takšni meri, saj je bil glavni denarni prihodek prodaja vina. Zaradi tega so se kmetije zadolževale in prodajale zemljo, predvsem vinograde, in marsikateri vinograd v okolici Drašičev je še vedno v lasti potomcev tedanjih kupcev iz drugih vasi Bele krajine. Sledilo je tudi

množično izseljevanje v Ameriko, od koder so domov pošiljali obleke in denar. Kot navaja Fanči Šarf, je iz Drašičev od leta 1870 do 1910 odšlo v Ameriko 117 gospodarjev in njihovih odraslih otrok, od katerih jih je 62 ostalo tam (Šarf v Slovenski etnograf 1967, 26). Ta rešitev v okoliščinah, kakršne so ostale doma (dolgovi ter propadajoče hiše in gospodarska poslopja), ni bistveno pripomogla slabo stoječemu gospodarstvu Drašičanov, še posebno ne, ker se je leta 1887 pojavila še trtna uš in do leta 1893 uničila skoraj vse drašičke vinograde. To je strahovito povečalo revščino (Kostelec 2011). Vinogradniškega pridelka ni bilo, tako ne vaščani ne soseska niso imeli vina, ki bi ga lahko prodali na trg. Vendar so v tem času, ko je bilo vaščanom najtežje, tudi najbolj držali skupaj. Kot pravi Kostelec, so za preživetje enostavno morali sodelovati in si pomagati, kakor so le zmogli in znali. Ta naveza pa je bila najbolj izrazita prav nekje v letih med 1880 in 1890 (Kostelec 2011).

3.1.2 Soseski odnosi v Drašičih v industrijski dobi

Med drugo svetovno vojno se je zaloga vina v soseski zidanici močno zmanjšala in tudi usahnila, saj so vaščani dali precej vina za partizansko vojsko. Kar je ostalo, so pokradli Italijani (Kostelec 2011).

Vaške zidanice in zemlja (kolikor je ni pripadlo cerkvenim podružnicam) so po vojni postala last splošnega ljudskega premoženja oziroma vaške skupnosti. Ponekod so vaške zidanice prešle v upravo gasilskih društev, v Drašičih pa sta gasilstvo in soseska ostala ločena (Kostelec 2011). Po drugi svetovni vojni se je dejavnost teh sosesk še razširila: prispevale so za napeljavo elektrike po vaseh, za obnovo gasilskih in zadružnih domov, za nakup gasilskega orodja in poljedelskih strojev (Dular 1964, 50).

Slika 3.3 Šola in soseska zidanica, Drašiči, leta 1965

Vir: Slovenski etnografski muzej (2012)

Po drugi svetovni vojni je v bližnjo Metliko prišla tudi industrija, odprli sta se tekstilni tovarni Beti in Komet, vse do sedemdesetih pa so se vaščani odpravljali tudi na sezonsko delo v Nemčijo. Z zaslužkom so obnavljali kmetije in tudi vinograde. Cene vina so se medtem dvignile, tudi pridelek je bil večji, predvsem zaradi umetnih gnojil in moderne tehnologije obdelave. Zaživele so še druge kmetijske kulture, predvsem živinoreja. Vsaka kmetija je v tem času obnovila vinograde in v povprečju posadila med petsto in tisoč trt. Vinogradi so bili obnovljeni v dveh fazah, nekje v obdobju med leti 1965 in 1975, pri čemer so jih vinogradniki že prilagajali za strojno obdelavo (Kostelec 2011).

Za večja dela so vaščani začeli najemati sezonske delavce s sosednje Vivodine na Hrvaškem, med seboj pa so si pomagali tudi sosedje. Vsaka hiša je več kot polovico pridelka prodala – pred drugo svetovno vojno v Metliko, Novo mesto, Kočevje, Ljubljano, na Gorenjsko in Hrvaško. Po vojni pa se je veliko grozdja še vedno prodalo v Kmetijsko zadrugo Metlika, vino pa po gostinskih lokalih in zasebnikom (Kostelec 2011).

Kako pomembno vlogo sta odigrali vaška skupnost in Soseska zidanica kot njeno povezovalno orodje v preteklosti, je ugotovil tudi Peter Dichlberger, ki je v svoji diplomski nalogi zapisal, da je presenetljivo predvsem to, da se je Soseska zidanica ohranila vse do tistega trenutka in kljubuje vsem modernejšim institucijam, v katere se združujejo ljudje na vasi, kot so na primer krajevne skupnosti. Pravi, da je vaška skupnost Drašiči »tako močna, da bo lahko še nekaj let kljubovala vsem sodobnim oblikam združenja ljudi« (Dichlberger 1978, 19). Dichlberger je tako kot mnogi drugi avtorji in dandanes tudi marsikateri novinar enačil sosesko zidanico z vaško skupnostjo, kar je še dokaz več, da je soseska njen neločljiv del in bistven organ.

V prehodu v obdobje industrializacije je postalo očitno, da se mora tudi Soseska zidanica kot institut znotraj vaške skupnosti prilagoditi družbenim spremembam. Vinogradništvo in kmetijstvo nasploh ni več bilo edini vir preživetja, ljudje so svoj čas začeli namenjati tudi delu izven območja vasi. To kaže na odprt odnos članov skupnosti do širšega okolja, in hkrati tudi nekoliko ohlapnejše povezave med njimi samimi.

3.1.3 Nova podoba soseske zidanice: med tradicijo in sodobno ekonomijo

Med vsemi soseskimi zidanicami, ki so se najdlje obdržale v vzhodni Beli krajini in naj bi jih bilo v vsej Beli krajini šestindvajset, se je nepretrgoma vse do danes obdržala le Soseska zidanica Drašiči. Pravila delovanja soseske so bila vedno stroga in vaščani so jo zelo spoštovali in cenili. To je vidno še danes, saj se večina vaščanov kljub službam in ostalim obveznostim žrtvuje in z veseljem opravlja podobne funkcije kot včasih z nekaterimi sodobnimi dimenzijami, ki so nujno potrebne, da soseska v današnjem času lahko preživi.

Vaščani si danes ne izposojajo več vina, ker jim ga čez leto ostane dovolj. Skupno vino, ki se ga še vedno veliko nabere iz samih članarin, pa se popije na skupnih vaških delovnih akcijah, ob popravilih zidanice in cerkve, ob postavljanju mlaja v vasi ter ob vsakoletnem pohodu. Večina vina pa je prodanega turistom (Kostelec 2011).

Kljub temu, da Soseska zidanica Drašiči deluje že slabih 300 let, ni nikoli poprej privabljala turistov. Nekateri posamezniki, ki jih je pot zanesla v Drašiče, so si jo že ogledali, prvo večjo skupino turistov pa je v Drašiče pripeljala družina Simonič, ki že približno dvajset let vodi Kmetijo odprtih vrat v delu Drašičev, imenovano Blaževa vas. Njihovo mnenje povzema mnenje Draščičanov in kaže odnos do turistov:

»Ljudi povedajo drug drugemu i to je najbulja reklama kaj more bit, ampak je res, da se moreš fajn potruditi, moreš bit gostoljuben i jako prijazen z ljudmi, i vsi morjo pri tem sodelovat. Pol grejo ljudi od tu z enim lepim spominom. Pol ko bojo koga srečali, bojo povedali: »Bli smo v Beli krajini, v Draščih, blo je nekaj neverjetnega!«, ne pa »Bli smo v Beli krajini, pa nič ne valja, ne hrana ne nič.« Tak ne rabiš ne radia ne agencije.» (Simonič v Panjan 2004, 14–15).

Okoli lastništva same Soseske zidanice se še danes zapleta. Zaradi procesa nacionalizacije je namreč od 70ih pod občinsko upravo, kakor je uradno še danes. Po osamosvojitvi leta 1991 sta v veljavo stopila Zakon o denacionalizaciji ter Zakon o lastninskem preoblikovanju podjetij, po katerima tudi vse, kar je bilo vzeto vaškim skupnostim, vrnejo lastnikom. Ustanovili so agrarno skupnost, da bi sosesko, ki je v bistvu nemoteno od pravnih opredelitev delovala ves čas, lahko uradno vrnilo »lastnikom«. Danes edini še živeči »lastnik« je Anton Simonič, nekdanji predsednik Anton Kostelec pa pravi, da je prav zaradi zapuščinskih razprav bolje, da je soseska

pod okriljem občine (Kostelec 2011). Občina Metlika delovanje Soseske zidanice sicer podpira na vseh nivojih, veliko je pripomogla tudi pri obnovi zidanice in sodeluje pri različnih projektih, kot je recimo že omenjeni Pohod po poteh Soseske zidanice. Kostelec pravi tudi, da je v marsikaterem pogledu boljše, da je le-ta pod občinsko upravo, saj jih občina prijavlja na različne razpise in tako dobijo nujno potrebna sredstva, kot recimo leta 2000 za obnovo fasade, ki jih bi sicer sami težko pridobili. »Važno je, da funkcionira, zmerom se nekak reši« (Kostelec 2011).

Poleg občine Soseska zidanica še tesneje sodeluje tudi s turističnimi agencijami, ki veliko pripomorejo k turistični propagandi Soseske zidanice enodnevnim izletnikom, ter s Turistično-informacijskim centrom Metlika, ki aktivno sodeluje pri organizaciji Pohoda po poteh Soseske zidanice (Kostelec 2011). Pohod je bil v letu 2012 že trinajsti po vrsti, udeležilo pa se ga je čez tisoč pohodnikov (Soseska Drašiči).

Soseska zidanica je tako v zadnjih nekaj letih doživela turistični razcvet, postala je nekakšnem kulturni prostor. Vaščani prostore soseske s pridom izkoriščajo pri predstavitvi vasi izletnikom in turistom, novinarjem in drugim. V zgornjih prostorih soseske, kjer je nekdanje delovala šola, vsak januar že leta zapovrstjo organizirajo ocenjevanje vin – leta 2013 že triindvajseto po vrsti (Soseska Drašiči), v avgustu pa razstavo slik s slikarske kolonije. V zadnjih nekaj letih je Soseska zidanica poskrbela tudi za izobraževanje vinogradnikov, predvsem s področja kletarjenja. Veliko zaslug pripisujejo Antonu Kostelcu, pod čigar predsedovanjem je stekla obnova zidanice, ima veliko idej in odlične sposobnosti organiziranja (Panjan 2004). Rezultati so vidni tako v vse večji kakovosti vina kot tudi nasploh v turistični atraktivnosti. Veliko zaslug pa ima tudi dr. Julij Nemanič, ki deluje na področju vinske kulture in je vaščane veliko naučil (Kostelec 2011), poleg tega pa tudi vsako leto predseduje strokovni komisiji ocenjevanja vin v okviru Soseske zidanice Drašiči (Soseska Drašiči).

Tudi Ivo Kuljaj se je prepričal, da med Drašičani resnično še živi medsosedska pomoč. To je videl na lastne oči, ko je mimoidoči župnik zaklical gospodarju: »Martin, hvala za mejaštvo!« Kuljaj je nato od gospodarja izvedel, da je pred tem trgačem v sosedov vinograd odnesel steklenico »potrgalke« (Golob v Kuljaj in drugi 2000, 205).

Na prvi pogled je morda videti, da so Drašičani zvesti Sosedski zidanici zgolj zaradi ohranjanja tradicije, vendar v resnici ni tako. Nekateri posamezniki veliko časa namenijo promociji Soseske zidanice in prodaji vina. Uživajo v pripovedovanju

zgodbic, ki očarajo turiste, da vedno obstaja nevarnost, da jih nekoliko zanese – predvsem pri starosti Soseske zidanice. To je tudi razumljivo, ker natančnega časa nastanka ni mogoče ugotoviti.

V novejši preteklosti se je začelo pojavljati tudi nekaj malenkosti, ki pa bi lahko dodobra pokvarile podobo Drašičev in Soseske zidanice. Mateja Panjan je opozorila na novinarsko malomarnost do preverjanja podatkov, kjer se je marsikaj izključevalo. Izpostavila se je tudi nejasnost, kaj v okviru Soseske zidanice ponuditi, saj so nekateri vaščani želeli v prostorih zidanice tržiti tudi svoj med in druge domače izdelke, ki pa s samim poslanstvom Soseske zidanice nimajo povezave (Panjan 2004, 20).

3.2 Smeri prihodnjega razvoja

Soseska zidanica Drašiči je v skoraj tristoletnem razvoju doživljala vzpone in padce. Upravljali so jo boljši in slabši gospodarji, preživela je tudi obe svetovni vojni, ki sta ji skoraj onemogočili delovanje. Vaščani so ji posvečali ves prosti čas in jo obdržali do današnje oblike, ki jo občuduje še vsak, ki je prišel v Drašiče. Kaj jim pomeni zidanica in sosedski odnosi, se mogoče še najbolj vidi na vsakoletnem Pohodu po poteh Soseske zidanice (slika 3.4). Iz vsake hiše pridejo pogače, trasa pohoda je povezana s postojankami pri zidanicah članov v vinskih gorah in tako se postreže lačne in žejne pohodnike. Vsako leto kulturni program nadgradijo, pohodnikov je pa tudi vsako leto več, število katerih so, ko je preseglo sedemsto pohodnikov, morali omejiti tudi z višjo ceno startnine, z 10 na 20 EUR, vendar je bil v 2012 obisk spet rekorden.

Slika 3.4: Zbor pohodnikov na prvi postojanki, 17.11.2012

Vir: Soseska Drašiči (2012)

Soseska zidanica tako razvija nove možnosti za preživetje. Tudi vaščani sami pravijo: »Mi bomo sosedsko prodajali pa meli nekaj od tega, držeči to tradicijo, sigurno se spleča.«

Dokaz, da se spleča, pa je prišel na dan 7.12.2012. Soseska zidanica Drašiči je pridobila pomemben naziv, in sicer kot sedemnajsta po vrsti je bila vpisana v Register žive kulturne dediščine kot enota žive kulturne dediščine (Nesnovna kulturna dediščina Slovenije). Vpis v register je bil utemeljen tako:

Soseska Drašiči je posebna oblika organiziranja vaške skupnosti, ki temelji na starejših, tradicionalnih načinih delovanja vaške samouprave in hkrati v svoje delo uvaja času in načinu življenja prilagojene sodobne oblike in vsebine povezovanja vaščanov. Na ta način soseska Drašiči uspešno prenaša družbene duhovne vrednote preteklosti v individualiziran sodobni svet. Z uveljavljanjem starih, iz roda v rod podedovanih pravil in vrednot skupnega delovanja vaščanov soseska Drašiči tudi na generacije mladih vaščanov prenaša zavest lokalne in občestvene pripadnosti in skupinske zavesti. Delovanje soseske Drašiči pa ima za skupnost koristne gospodarske posledice, saj njeno promoviranje tradicije prinaša večstransko korist tako vaški skupnosti kot tudi njenim posameznikom in zagotavlja promocijo območja v Sloveniji. S tem soseska tudi opravičuje ohranjanje načinov sodelovanja v preteklosti in spodbuja vaščane k varovanju soseske in njene zidanice ter drugih objektov dediščine in običajev.

Gospodarji in upravitelji Soseske zidanice so podjetni in iznajdljivi ljudje in imajo velike načrte. Predlagali so, da ponudbo soseske obogatijo z manjšim muzejem, ki bi pričal o bogati zgodovini delovanja te skupnosti. Viri in gradivo so bogati in na srečo v rokah ponosnih vaščanov. Podana je bila tudi ideja o ustanovitvi vinoteke v prostorih zidanice, kjer bi bile na voljo zbrane buteljke vseh drašičkih vinogradnikov, tako za pokušino kot tudi prodajo.

Soseska zidanica v svojem temelju ohranja tradicijo, na katero se vaščani v veliki meri opirajo, ter nudi možnost združevanja in sodelovanja vaščanov v svojem lokalnem okolju. V zadnjih letih so vaščani soseski zidanici ponudili novo možnost za

preživetje, obnovili so prostore zidanice ter se usmerili v predstavitev v vodene degustacije. Razvoj turizma je Soseski zidanici prinesel možnost obstoja in prilagajanja na nove priložnosti, poskrbeti pa bo treba, da pristnost in vaški duh pod turistično tržno vnemo ne izzvenita.

Odpira pa se tudi vprašanje, ali ne bi bilo glede na družbeni razvoj primerno, da se Soseska zidanica formalizira in postane ena od oblik zasebnih neprofitnih prostovoljnih organizacij, kot sta društvo ali zadruga. S tem bi se pomaknila bližje sferi civilne družbe, ki je del družbenega prostora, pozicioniran med sfero trga, sfero države in sfero skupnosti (Kolarič, Črnak-Meglič in Vojnovič 2002).

Korak v tej smeri je Soseska zidanica Drašiči že naredila. Dne 20.03.2001 je ustanovila Kulturno društvo Rovaš, sebe pa je opredelila kot sekcijo društva, v okviru katerega deluje (Stariha). Kot taka in hkrati kot neke vrste zasebna neprofitna organizacija lahko še vedno uresničuje svoj skupni interes, to je vzajemna medsebojna pomoč – ki sicer v sodobnem času ni tako izrazit kot v preteklosti, ter hkrati tudi javni, splošni interes, to je razvoj turizma v regiji z vplivom na gospodarstvo, splošni regionalni razvoj ter nekoč morda tudi na zaposlovanje. Je neprofitna, zasebna in formalna, a še vedno avtonomna v vodenju in odločanju. Pri tem pa se izpostavi vprašanje prostovoljnosti – že v zasnovi je članstvo v soseski vezano na kraj bivanja, to je Drašiče ali Krmačino; ker soseska Vidošiči ne deluje več, pa tudi Vidošiče.

3.3 Soseska zidanica Drašiči kot instrument krepitve vaške skupnosti

V teoretskem modelu sem opredelila, katere pogoje mora skupnost izpolnjevati:

- prostovoljno in naravno vzpostavljena povezava med člani,
- želja po biti del skupnosti,
- razmejitev od širšega družbenega okolja
- skupno upravljanje in uživanje dobrin,
- skupne vrednote ter podoben način življenja članov,
- občutek pripadnosti,
- interakcija s širšim družbenim okoljem
- racionalni interes.

Ugotavljam, da je na primeru Soseske zidanice Drašiči – kot instituta znotraj skupnosti – pogoj prostovoljnosti in naravne povezanosti izpolnjen le deloma. Za vstop v Sosesko zidanico je pogoj pristopnina in letna članarina v vinu, ki pa so ga sicer vsi člani imeli. Tudi izstop iz Soseske je pogojen s plačilom v vinu ali v današnjem času v denarni protivrednosti, poleg tega pa vsak rod hiše članstvo podeduje, kar v določeni meri kaže na neko vsiljeno obligacijo, katero mora novi gospodar sprejeti. Nečlani Soseske niso upravičeni do ugodnosti, ki jih oz. jih je nudila, brez katerih pa so včasih veliko težje preživeli. Poleg tega pa so bili tudi izključeni od lokalnega dogajanja, povezanega s Sosesko zidanico, kar jih je postavljalo v položaj družbene odrinjenosti. Prav te ugodnosti pa so prevladale nad morebitno željo ne biti del skupnosti, kar potrjuje pogoj racionalnega interesa.

V času nastanka v sedemnajstem stoletju so domačije morale biti samozadostne, zato je pogoj razmejitve od širšega okolja samodejno izpolnjen. V vsakem primeru pa je bilo tudi lažje, da so kot vaška skupnost, ki se je še dodatno povezala v institut Soseske zidanice, imeli neko skupno posest in orodja, s katerimi so lahko dvigovali

svojo kvaliteto življenja in se razvijali – urejali vaške poti, zgradili cerkev in si izposojali pomembno dobrino – vino. Prav to je tudi določalo enak način življenja in dela članov, vzdrževalo skupne vrednote in seveda občutek pripadnosti. S širšim okoljem je bila interakcija minimalna, kar pa se je sčasoma spreminjalo – že v industrijskem obdobju so vanj stopali bolj kot posamezniki – delavci, in ne več kot del vaške skupnosti oziroma še manj kot člani Soseske zidanice. V zadnjem času pa se pomen Soseske zidanice kot nekakšnega povezovalnega instrumenta znotraj vaške skupnosti spet uveljavlja, saj vaščani v sosesko in s tem tudi v vašo skupnost spet vlagajo svoj čas, krepijo vezi in si delijo naloge, da lahko sosesko predstavijo in tržijo izletnikom in turistom.

Odnos soseske skupnosti do okolja se je tako v zadnjem času še bolj odprl in usmeril k dialoškemu in soustvarjalnemu srečevanju z drugimi akterji družbenega okolja. Komunikacija in sodelovanje z drugimi ji tako omogoča poglobljanje lastne identitete in spodbuja k skupnemu delovanju, saj so člani soseske zidanice spoznali, da lahko edino s povezovanjem s TIC Metlika ter drugimi turističnimi agencijami, z občino ter ne nazadnje tudi z mediji izletnikom in turistom predstavijo vse posebnosti Soseske zidanice Drašiči. Turistično informacijski center Metlika v svojih brošurah promovira Sosesko zidanico ter skupaj z drugimi turističnimi agencijami, prednjači predvsem agencija Kompas Novo mesto, vanjo letno pripelje do deset avtobusov izletnikov, odvisno od leta (Stariha). Občina se zaveda pomembnosti izročila, ki ga Soseska zidanica kot del kulturne dediščine prenaša in pri večjih projektih pomaga s sodelovanjem na razpisih za sredstva. Novinarji pa so ob vsaki aktivnosti, ki jo člani soseske pripravijo, povabljeni zraven, na kar se seveda z veseljem odzovejo, saj so Drašičani posebej znani po prijaznosti in gostoljubnosti. Vsak s svojim prispevkom, tudi slikarji, ki vsako leto znova sodelujejo na slikarski koloniji, ter vinogradniki, ki prinašajo svoje vzorce vin na ocenjevanje, pa seveda veliko pripomorejo k širjenju besede o Soseski zidanici.

4 ZAKLJUČEK

Tekom pisanja in razmišljanja o Soseski zidanici sem odkrila, da je le-ta res nekaj posebnega. Želim poudariti, da ne mislim tako le zato, ker mi je blizu, ampak ker sem ob prebiranju strokovne literature dobila potrditev za marsikatero moje razmišljanje in mnenje.

Hipoteze, katere sem zastavila ob začetku pisanja diplomskega dela, so:

H1: V prvi fazi – v predindustrijski dobi je institut Soseske zidanice Drašiči prispeval k preživetju vaške skupnosti.

H2: V drugi fazi – v industrijski dobi je institut Soseske zidanice Drašiči prispeval k prilagajanju vaške skupnosti širšemu družbenemu okolju.

H3: V tretji fazi – v postindustrijski dobi institut Soseske zidanice Drašiči prispeva k novim smerem razvoja vaške skupnosti – vaška skupnost se ne le prilagaja zunanjemu okolju, ampak si zunanje okolje prilagaja.

Moja ugotovitev je, da hipoteze držijo. V predindustrijskem času je bila Soseska zidanica samozadostna, neodvisna od okolja, s čvrsto člansko strukturo in močnim virom internega dohodka. Svoje blago – vino – je, dokler vinogradov ni uničila trtna uš, tudi prodajala, in ta dohodek je močno olajšal življenje članov Soseske. Ko tudi tega ni bilo več, pa je Soseska odigrala močno moralno vlogo. Vaščani so v časih globoke revščine in množičnega izseljevanja vedeli, da se lahko zanesejo le drug na drugega, in institut Soseske zidanice jim je dajal občutek varnosti.

V času industrializacije, ko je veliko ljudi poiskalo delo v bližnji Metliki ali sezonsko delalo v Nemčiji, pa se je Soseska zidanica Drašiči za preživetje morala prilagoditi. Ljudje sami Soseski zidanici niso več posvečali toliko časa, zato je tudi njena struktura postala bolj ohlapna, saj ne nazadnje Sosesko zidanico kot organ širše vaške skupnosti tvorijo prav njeni člani. Ti eni bolj, drugi manj vlagajo svoj čas in trud. Soseska zidanica kot institut je v tem obdobju prispevala k napredku vasi – med

drugim je sofinancirala napeljavo elektrike v vasi. Pri nekaterih pravilih, ki so veljala od nekdanj, pa ostaja še vedno neomajna.

Prav to ji je omogočilo prehod v terciarno, postindustrijsko obdobje, poleg tega pa prav zaradi svoje večje fleksibilnosti ter tudi sposobnih članov v tem obdobju uspe prepoznati priložnost in združiti tradicijo in sodobnost v turizmu. Odprla se je svetu, da jo spozna, ob tem pa vseeno ves čas ohranila svoje vrednote. Prav to je tisto, kar lahko Soseska zidanica kot institut ponudi vaški skupnosti: uspešno prenaša družbene duhovne vrednote preteklosti v sodobni svet – tako na nivoju vaške skupnosti kot tudi širše. Hkrati pa vaščane spodbuja k varovanju dediščine in običajev, kar je zanimivo predvsem s turističnega vidika – Soseska zidanica namreč v vas pritegne vse več turistov in izletnikov, kar je odlična promocija vasi in vaške skupnosti.

5 LITERATURA

1. Abel, Theodore. 1970. *The Foundation of Sociological Theory*. New York: Random House.
2. Bahovec, Igor. 2005. *Skupnosti: teorije, oblike, pomeni*. Ljubljana: Sophia.
3. Dichlberger, Peter. 1978. *Vas v kapitalizmu (katastrska občina Drašiči)*. Diplomsko delo. Ljubljana: Pravna fakulteta.
4. Dular, Andrej. 1994. *Pij, kume moj dragi! Vinogradništvo in vinogradniki v Beli krajini*. Novo mesto: Dolenjska založba.
5. Dular, Jože. 1964. Soseske zidanice v vzhodni Beli krajini. *Slovenski etnograf* XVI-XVII: 35–55.
6. Durkheim, Émile. 1997. *The Division of Labour in Society*. New York: The Free Press.
7. Giddens, Anthony. 1996. *In Defence of Sociology*. Cambridge: Polity Press.
8. Kolarič, Zinka, Andreja Črnak-Meglič in Maja Vojnovič. 2002. *Zasebne neprofitno-volonterske organizacije v mednarodni perspektivi*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
9. Kostelec, Anton. 2011. Intervju z avtorico. Drašiči, 15. maj.
10. Kuljaj, Ivo, Julij Nemanič, Andrej Dular, Jože Maljevič, Katarina Merlin, Andreja Brancelj Bednaršek, Anton Omerzel in Anton Pezdirc. 2000. *Črna kraljica: vinstvo Bele krajine*. Ljubljana: Magnolija.
11. Lokar, Janko. 1912. *Belokranjska hiša*. Ljubljana: J. Blasnika nasl.
12. *Nesnovna kulturna dediščina Slovenije*. Dostopno prek: <http://www.nesnovnadediscina.si> (21. januar 2013)

13. Panjan, Mateja. 2004. *Soseska zidanica v Drašičih: dediščina in sodobnost*. Ljubljana.
14. Parsons, Talcott. 1971. *The System of Modern Society*. New Jersey: Prentice Hall, Inc.
15. *Slovenski etnografski muzej*. Dostopno prek: <http://www.etno-muzej.si/sl/spletne-zbirke/sola/f0000022370> (1. december 2012).
16. Sorokin, Pitirim. 1930. *A Systematic Source Book in Rural Sociology*. Dostopno prek: <http://www.google.com/books?hl=sl&lr=&id=FA1bnBLqYKIC&oi=fnd&pg=PR19&dq=sorokin+a+systematic+sourcebook+in+rural+sociology&ots=eT6WBqj91g&sig=eWOGYpgRRhEbi2vZdKJ-cRbHmKo#v=onepage&q&f=false> (5. september 2010).
17. --- 1947. *Society, Culture and Personality*. New York: Harper.
18. --- 1957. *Social and Cultural Dynamics: A Study of Change in Major Systems of Art, Truth, Ethics, Law and Social Relationships*. Boston: Peter Sargent.
19. *Soseska Drašiči*. Dostopno prek: <http://www.soseskadrasici.net> (1. december 2012).
20. Stariha, Jože. 2013. Intervju z avtorico. Drašiči, 3. februar.
21. Šarf, Fanči. 1967. Domovi v Drašičih. *Slovenski etnograf* 37 (1): 6–37.
22. Tönnies, Ferdinand. 1955. *Community and Civil Society*. Cambridge: Cambridge University Press.
23. --- 1999. *Skupnost in družba: temeljni pojmi čiste sociologije*. Ljubljana: FDV.
24. Vončina, Drago. 1978. *Kronika šolstva med NOB v Beli krajini*. Ljubljana: Borec.
25. Weber, Max. 1978. *Economy and society: an outline of interpretive sociology*. Berkeley, Los Angeles, London: University of California Press.

26. Žontar, Josip. 1957. Soseskini (cerkveni) »hisi« v Beli krajini. *Slovenski etnograf* 27 (1): 77–79.

PRILOGE

PRILOGA A: Intervju z nekdanjim predsednikom Soseske zidanice Drašiči (april 1993 – april 2011): Anton Kostelec, Drašiči, 10.5.2011

Za začetek; kaj sploh je soseska?

To je vaška skupnost vseh gospodarstev v vasi, v katero so bili včasih vaščani Drašič in Krmačine povezani zato, da so si medsebojno pomagali. Iz skupne banke vina so si izposojali vino, ko jim ga je doma zmanjkalo, imeli so pomoč pri pogrebih, skupaj so opravljali popravila poti, kasneje napeljevali vodovod in podobno. Kasneje se je njena funkcija seveda tudi spreminjala.

Se pravi, soseska zidanica pa je skupna, vaška zidanica, katero so lahko uporabljali vsi vaščani?

Ja, to je res vaška zidanica, v njenih kletnih prostorih je shranjeno vino, v nadstropju pa je vse do leta 1975 delovala tudi šola, učitelj pa je imel tudi svoje prostore. Te so vaščani uredili leta 1887, po uvedbi obveznega šolstva, saj je bilo v Metliko predaleč. Danes ni ne šole ne sob, prostore pa uporabljamo za degustacijo vin v januarju, za razstavo slik s slikarske kolonije v avgustu, za kakšna manjša izobraževanja, novinarske konference...

Kdo je odgovoren za nemoteno delovanje soseske?

V soseski je že vse od ustanovitve določena hierarhija. Vodi jo predsednik, v upravnem odboru pa so še tajnik, blagajnik, šekutar, kletar in člani. Upravni odbor ima enoletni mandat, kateri se sklene na belo nedeljo, to je prva nedelja po veliki noči. Zanimivo je, da se občnega zbora nikoli ni sklicevalo ali se nanj vabilo; vsi vedo, da je na belo nedeljo ob treh popoldne »sosedska«, tako je zmerom bilo.

Šekutorja ali šekutarja pa sta dva možaka, ki sta upravljala s skupnim premoženjem, izdajala in pobirala vino, sklicevala ljudi na sestanke, na skupno delo in podobno. Na

sosedski pa se izvoli še mežnarja, ki skrbi za cerkev sv. Petra in vse s tem povezane zadeve. Kletarjeva naloga pa je skrbeti za vino.

Na »sosedski« pa se vedno ravnamo po jasnih, točno določenih pravilih. Ta so zapisana v 16. členih statuta iz 25. aprila 1965. Nekaj členov smo naknadno dopolnili, in leta 2000 dodali novega – o častnem članstvu. Tisto leto smo namreč medse kot častnega člana Soseske zidanice Drašiči hoteli sprejeti enologa dr. Julija Nemaniča, ki je iz Drašičev, in je ogromno naredil na področju izobraževanja in dvigu vinske kulture v Drašičih. Ampak tega nismo mogli narediti, ker tega člana o častnem članstvu ni bilo, tako da smo tisto leto najprej sprejeli člen, na drugi »sosedski« pa dr. Nemaniča izvolili za častnega člana.

Tako je jasno, da se členov držimo, vsak ve, kakšna so pravila in zahteve do članov soseske zidanice; prav tako tudi sankcije.

Drugače pa so bile v rabi tajniške knjige, od leta 1945 poslovne, katere je shranila Angelca Guštin, ki živi v hiši zraven zidanice,

Kaj pa so dolžnosti članov?

V prvi vrsti, da vsako leto po trgatvi, zadnjo nedeljo v oktobru, poravnajo svoj dolg do soseske. Za vsak sposojeni liter vina je gospodar ob koncu leta moral vrniti liter in pol mošta. Če si ni nič izposodil, je moral poravnati samo članarino, ki je včasih znašala pet firklov. Tako da v vsakem primeru soseska dobi nekaj vina iz vsake hiše. Obresti se morda res slišijo visoke, ampak vino je bila dobrina, ki so jo vsi imeli, poleg tega pa so si s članarino in poravnanim dolgom zagotavljali lažje življenje čez leto – če je v hiši kdo umrl, ni bilo treba skrbeti za stroške pogreba, ob popravljanju vaških poti se je popravila tudi kakšna »zasebna« pot... Tudi maše za dobro letino in podobno se še danes plačujejo tudi iz soseske blagajne, pomaga se tudi gasilcem, čeprav so gasilci in soseska v Drašičih ločeni.

Kaj pa, če se hoče nekdo na novo včlaniti?

Ponavadi je do takšnega primera prišlo, če je tujec v vasi kupil posestvo ali se je tja priženil. Moral je plačati prikupnino, ki so jo običajno pobirali v vinu, pa tudi v denarju, znašala je pol vedra ali vedro vina, v novejših časih 15 do 30 litrov vina, odvisno od premožnosti novega člana. Seveda pa je prišlo tudi do primera, da je želel kdo tudi izstopiti, ker kot dedič ali potomec člana soseske, ki ne živi na območju soseske, ne vidi interesa v članstvu, sploh, ker je letna članarina obvezna. Za take primere smo na občnem zboru določili ceno izstopa.

Kako so oziroma so bila povezana življenja vaščanov, članov soseske?

Vaščani so od nekdanj delovali skupaj, za skupno dobro. Organizirali so skupne delovne akcije, zbirali denar, in se tudi družili. V sosesko so veliko vlagali, a so od nje tudi veliko dobili. Vино so si sposojali zlasti ob košnji, žetvi in mlačvi, ko je bilo veliko dela na poljih in s tem veliko delavcev, poleti pa je vina, pa tudi pijače v domačih zidanicah že zmanjkovalo. Pijača so rekli vinu iz grozdja, ki je bilo v postopku predelave večkrat stiskano, zaradi tega slabše kvalitete in so ga za žejo mešali z vodo. Na rovaš pa so vino pili tudi ob nedeljskih popoldnevih, ko so se možaki zbirali na razgovor.

Draščani so bili vedno zelo složni med sabo, dokaz za to je že to, da soseska danes še vedno obstaja. Najbolj izrazita pa je bila ta naveza v letih med 1880 in 1890, saj so, da so preživeli, enostavno morali sodelovati. Vinogradniškega pridelka zaradi trtne uši ni bilo, torej soseska ni imela vira vina, ni ga mogla niti posojati niti prodati na trg. Vaščani so si pomagali, kot so zmogli in znali, vendar se jih je veliko takrat tudi izselilo.

Kakšne čase so preživljali vaščani v obdobju po trtni uši?

Zgodovinsko znano je, da se je veliko Slovencev v tem času izselilo, Belokranjci in Draščani niso bili nobena izjema. Sledili sta svetovni vojni, v medvojnem obdobju so vaščani iskali zaslužek tudi po Sloveniji in bližnji Hrvaški. Med vojno se je zaloga vina

v soseski zidanici močno zmanjšala in tudi presušila, saj so vaščani dali precej vina za partizansko vojsko. Kar je ostalo, je pa pobrala še italijanska vojska.

Kaj pa potem, po drugi svetovni vojni?

Po drugi svetovni vojni je tudi v Metliko prišla industrija z Beti in Kometom, vse do nekje 70ih pa so se vaščani odpravljali tudi na sezonsko delo v Nemčijo. Z zaslužkom so obnavljali kmetije. Cene vina so se medtem dvignile, tudi pridelek je bil večji predvsem zaradi umetnih gnojil in moderne tehnologije obdelave. V Drašičih je zaživela tudi živinoreja.

Vsaka kmetija je v tem času obnovila vinograde in v povprečju posadila med petsto in tisoč trt, sadili so pa tako, da se je vinograde že dalo obdelovati strojno. Seveda so si med sabo pomagali tudi sosedje. Začeli so najemati še sezonske delavce z Vivodine, sploh za večja dela, vino pa, ker je bilo pridelka dovolj, tudi prodajati. Vsaka hiša je prodala več kot polovico pridelka – pred drugo svetovno vojno v Metliko, Novo mesto, Kočevje, Ljubljano, na Gorenjsko in Hrvaško. Po vojni pa se je veliko grozdja še vedno prodalo v Kmetijsko zadrugo Metlika, vino pa po gostinskih lokalih in posameznim kupcem.

Ker se je pridelek povečal, se je lahko tudi zaloga vina v soseski obnovila. Spoštovanje do soseske pa je ostalo, še posebej zato, ker se – predvsem starejši vaščani - še dobro zavedajo, koliko težje bi preživeli, če ne bi bilo tako povezani v soseski.

No, za čas po vojni je značilno tudi to, da so vaške zidanice in zemlja, kolikor je ni pripadlo cerkvenim podružnicam, postale last splošnega ljudskega premoženja oziroma vaške skupnosti. Ponekod so vaške zidanice prevzela v upravo gasilska društva, v Drašičih pa sta gasilstvo in soseska ostala ločena.

V 1970ih je zaradi nacionalizacije vse premoženje soseske prešlo pod občinsko upravo, tako je še danes. Ob nastanku samostojne Slovenije so po Zakonu o denacionalizaciji ter Zakonu o lastninskem preoblikovanju podjetij vse, kar je bilo vzeto vaškim skupnostim, vrnili lastnikom. Tako so tudi v Drašičih ustanovili agrarno skupnost, da bi sosesko kot lastniki lahko uradno dobili nazaj. Danes edini še živeči

»lastnik«, soustanovitelj te agrarne skupnosti, je Anton Simonič. Mislim pa, da je prav zaradi možnih zapuščinskih razprav med Simoničevimi dediči bolje, da je soseska zaenkrat še pod okriljem občine. Najverjetneje bo tako tudi ostalo, saj smo kljub temu pri svojem delovanju samostojni in neodvisni.

Kako pa soseska sodeluje z drugimi družbenimi institucijami, recimo občino, turističnimi društvi?

Zadnja leta soseska na turističnem področju veliko sodeluje s Turistično-informacijskem centrom Metlika. TIC dosti pripomore k turistični propagandi zidanice in sodeluje pri organizaciji marsikaterih kulturnih prireditve, kot je Pohod po poteh soseske zidanice. Kot sem že omenil, pa sodelujemo tudi z občino Metlika predvsem zaradi lažjega pridobivanja sredstev iz raznih razpisov. Tako smo lahko pred nekaj leti obnovili prostore soseske, fasado... Gre za vzajemnost; občina nam pomaga do sredstev, Soseska zidanica Drašiči pa je odlična turistična promocija za občino.

Kako soseska deluje danes?

Danes večina vaščanov kljub službam in drugim obveznostim še vedno z veseljem sodeluje v soseski, še danes so včlanjeni skoraj vsi gospodarji v vasi. To marsikoga, ki ni od tod, nemalo preseneča. Podobne funkcije, kot so bile včasih, so še vedno zaželeno in cenjene, v vasi to še zmeraj nekaj pomeni. Zaradi tega pa tudi še vedno delujemo. Samega vina si sicer nobeden ne izposoja več, ker nam ga vsem čez leto ostane dovolj, pa tudi ni več vino primarna tržna dobrina. Skupno vino, ki se ga nabere iz samih članarin, pa se popije na skupnih vaških delovnih akcijah, ob popravilih soseske in cerkve, ob postavljanju mlaja v vasi, ob vsakoletnem pohodu, večina vina pa je prodanega turistom.

Kateri običaji soseske so se ohranili do današnjih dni?

Zagotovo je eden lepših običajev pobiranje mošta v jeseni, ko se mlado vino učisti in je jasno, katero je najboljše. Tako so preprečili, da se bi gospodar uspel znebiti

slabšega vina, ki bi lahko kasneje pokvarilo celo sosesko vino. Odprava nekaj članov gre – včasih so šli s konji in vozom, do zidanic vseh preostalih, kjer poberejo članarino v vinu – dolgov danes ni več – in ga zlijejo v en skupni sod. Tako ima tudi rovaš, na katerega se je včasih beležil dolg in ga je na ramenu nosil šekutar, danes bolj simbolično, nostalgичno vlogo, a je še vedno pri vsakem pobiranju zraven, kot je bilo to včasih. Rovaš je danes zanimiv predvsem ob predstavitvi soseske turistom.

Zadnji teden aprila se fantje in možje zberemo in se odpravimo v gozd po primerno smreko za mlaj. Skupaj jo posekamo, pripeljemo v vas pred gasilski dom, olupimo, nato se teden dni suši. Zadnjega aprila pa se zberemo in ga kot vedno postavimo na roke. To je dogodek, ki povezuje vso vas – otroci naberejo lipico in povežejo vence, fantje in možje mlaj v nekaj urah dvignemo, ženske pa poskrbijo za pogače, pecivo...

Še en tak običaj, predvsem turistično zanimiv, je pohod. Poimenovali smo ga Pohod po poteh Soseske zidanice, letos bo dvanajsti. Pohod je zmeraj prvo soboto po godu sv. Martina, kakor pade tisto leto – možni datumi so od 11.11. do 17.11. Na enajstih postojankah, v zidanicah članov soseske, pohodniki okušajo domačo kulinariko in vina, med katerimi je tudi sosesko vino iz same soseske zidanice. Nikjer drugje pohodnik ne more iz enega samega kozarca okusiti vino štiriinpetdesetih gospodarjev, kot samo v Draščih. Vendar to ni pivski pohod, kot se bi morda najprej zazdelo, saj pohodniki prehodijo nekaj kilometrov, spoznajo čudovito okolico Drašč v pisanih jesenskih barvah, okusijo pravo domačo belokranjsko pogačo in preživijo lep dan. Vsako leto se trudimo kulturni program tudi nadgraditi, pohodnikov je pa vsako leto več. Pred leti smo morali njihovo število omejiti tudi s ceno startnine, a vseeno se glas o pohodu še naprej širi.

Rovaš sva omenila kot predmet, ki ga radi predstavljate turistom...

Ja, to je nekako edini pravi vir, ki priča o načinu delovanja soseske. V šali mu rečemo prvi računalnik na trde diske. Nanj se je za vsako hišo vrezovala čez leto izposojena količina vina, ob obračunu v zidnici pa se je z nožičem dolg »izbrisal«. Danes je to zanimiva posebnost ob predstavitvi soseske turistom, saj jim zapis dolga in izbris dolga kar na rovašu tudi pokažemo.

PRILOGA B: Intervju s predsednikom Soseske zidanice Drašiči (april 2011 – danes) – Jože Stariha, Drašiči, 3.2.2013

Ste aktualni predsednik Soseske zidanice, od bele nedelje 2011. Za najbolj sveže podatke se moram torej obrniti na vas. Imam vprašanje glede števila obiskovalcev v Soseski zidanici – koliko jih je letno, koliko je to avtobusov, na kakšen način izvedo in pridejo na ogled zidanice?

Ja, za leto 2012 imamo zapisan podatek 1500 obiskovalcev, ki pa večinoma pridejo v skupinah desetih do dvajsetih ljudi. Zadnja leta je opazen trend upadanja obiskovalcev, ki pridejo z avtobusi, vendar jih letno še vedno nekaj pride. To so večinoma gostje, katere napoti katera od turističnih agencij, predvsem Turistična agencija Kompas Novo mesto, pa tudi TIC Metlika in RIC Črnomelj. Daleč največ pa je gostov, ki so pri nas že bili, in ti pripeljejo nove goste. To je opazno tudi pri Pohodu po poteh soseske zidanice, saj stari pohodniki vsako leto za pohod navdušijo in pripeljejo še koga novega. Največ obiskovalcev Soseske zidanice, hkrati jim predstavimo tudi cerkev sv. Petra, pa smo imeli leta 2009, tisto leto jih je bilo skupno kar 3000.

Katero obdobje v letu pa so obiskovalci najpogostejši?

Takšni obdobji sta dve; prvo je spomladi, april-maj, drugo pa v jeseni – od septembra do novembra. Obisk je predvsem sezonsko pogojen, ko je pač toplo, zato se pozimi ne dogaja veliko, čez poletne mesece pa so dopusti.

V diplomu sem postavila še eno tezo, in sicer, da bi bilo dobro, da se Soseska zidanica formalizira, postane recimo društvo. Ste o tem kaj razmišljali?

Soseska že deluje v okviru društva. 20.3.2001 je bilo ustanovljeno Kulturno društvo Rovaš, ki deluje kot moška pevska skupina, hkrati pa promovira Sosesko zidanico. Društvo smo ustanovili, da smo za svoje nastope lahko izstavili tudi račun, Soseska zidanica pa se je opredelila kot njegova sekcija, saj imamo tako podlago za izstavljanje računov obiskovalcem, ki so tako pravne kot fizične osebe. Drugače pa je stvarna lastnina soseske še vedno pod občinsko upravo, saj je 54 prvih lastnikov in problem delitve premoženja med dediče, vmes se je zamenjalo veliko rodov... Zaenkrat nam tako odgovarja, saj je na ta način pravno formalno vse urejeno.

PRILOGA C: Opis enote žive kulturne dediščine

Glej priložen izpis v nadaljevanju

Priloga: Rzd-01-12-00022-01

Datum: 7.12.2012

opis enote žive kulturne dediščine

1. IDENTIFIKACIJA ENOTE

EID: **2-00017**

Ime enote: **Soseska Drašiči**

Sinonimi imena enote:

Vaška skupnost Drašiči

2. OPIS ENOTE DEDIŠČINE

Zvrst dediščine: **gospodarska znanja in veščine**

Podzvrsti:

kmetijstvo, delovne šege, pravne šege

Tipološka gesla:

vaška skupnost, gospodarjenje s skupno lastnino, ljudsko pravo

Kratek opis:

Soseska Drašiči je poseben način povezovanja vaščanov v vaški skupnosti. Je oblika vaške samouprave, ki temelji na skupnem gospodarskem in družbenem interesu kmečkih gospodarjev pri urejanju zadev, pomembnih za celotno vaško skupnost Drašiči.

Opis:

Soseska Drašiči je skupnost 54 gospodarjev in njihovih družinskih članov iz vasi Drašiči, Krmačina in Železniki, ki jih združuje skupni gospodarski interes pri upravljanju soseske zidanice, urejanju in vzdrževanju drašiške podružnične cerkve in kapelic, vzdrževanju vaških poti, izrabi skupne zemlje itd. Je tudi skupnost ljudi, ki so občestveno povezani s podružnično cerkvijo sv. Petra v Drašičih, in sinonim za sosesko klet. Čas nastanka drašiške soseske ni natančno znan, soseska deluje kontinuirano vse do danes.

Soseska Drašiči je organizirana kot društvo "Vaška skupnost Drašiči", ima svoja pravila (ta so zapisali leta 1965) in organe, v katere člani soseske volijo svoje predstavnike na letnem občnem zboru soseske. Za nove člane je obvezna pristopnina. Na tem letnem sestanku, ki je prvo nedeljo po veliki noči v soseski zidanici v Drašičih, člani razpravljajo tudi o preteklem in prihodnjem delu soseske. V soseski zidanici, ki je središče vaške skupnosti, hranijo med člani soseske nabrano vino, ki ga nato posojajo vaščanom in viške tudi prodajajo. Vinski dolg pobirajo od članov v naravi s 50-odstotnimi obrestmi (za liter vina je treba vrniti poldrugi liter). Dolg so v preteklosti zarezovali na rovaše, danes ga zapišejo v dolžniške knjige. Izkupiček od prodaje porabijo za skupne potrebe soseske, npr. za vzdrževanje in obnavljanje podružnične cerkve, kapelic, soseske zidanice in drugo. Skladno s tradicijo v soseski kleti hranijo vino, ki ga med člani soseske zberejo kot članarino za gasilsko društvo v Drašičih in kot prostovoljno bero za metliškega župnika, ker spada drašiška cerkev v metliško župnijo.

V zadnjih desetletjih je delovanje soseske povezano z gasilci, vaškim kulturnim društvom in s krajevno skupnostjo. To je samoumevno, saj so člani združenj večinoma isti ljudje. Namen soseskega delovanja ni več izključno medsebojna

pomoč vaščanov v stiski in nesreči ter združevanje ob potrebnem skupnem delu. Razvoj je povzročil, da je zamrlo skupno delo ob čiščenju vaških kalov, deloma urejanju poti. Pogrebe vaščanov že več kot desetletje ureja pogrebno podjetje iz Metlike.

Kljub formalni društveni organiziranosti se je stara oblika soseske ohranila in deluje avtonomno zlasti pri upravljanju soseske zidanice in podružnične cerkve sv. Petra. Sosesko klet vodita dva moža (šekutorja, ključarja), za opravila, povezana s cerkvijo, je zadolžen mežnar. Zbrano vino in izkupiček ostajata pomemben vir finančnih sredstev za skupne vaške potrebe. Pri večjih namenskih izdatkih (npr. obnovi cerkvene strehe) se člani soseske dogovorijo in zberejo denar.

V zadnjem desetletju in pol se je soseska Drašiči odprla navzven. Člani kulturnega društva promovirajo delovanje soseske zidanice in tako povečujejo obisk Drašičev in soseske kleti. Dejavnost zidanice oglašujejo po spletu. Obiskovalci ob vodenih degustacijah soseskega vina (vina 54 gospodarjev, članov soseske) spoznavajo še delovanje soseske v preteklosti, se družijo z vaščani in obišejo vaško cerkev ter kapelice. Soseska vsako leto organizira: januarja ocenjevanje vin, avgusta likovno kolonijo in v soboto po martinovem Pohod po poteh soseske zidanice. Delovanje soseske spremljajo lokalni mediji.

Soseske zidanice so bile v Beli krajini precej razširjene. Nastajale naj bi od 17. stoletja na območjih podružničnih cerkva in so vključevale vaščane ene ali več vasi. Delovale so po nenapisanih ustno prenesenih pravilih. Vodili so jih na letnih soseskih zborih izvoljeni člani. Soseske zidanice so bile središča soseskega vzajemnega delovanja in finančni viri za pokrivanje potreb vaških skupnosti. S pojavom trtne uši ob koncu 19. stoletja je začelo njihovo število upadati. Najdlje so se ohranile v severovzhodni Beli krajini, kjer jih je bilo 17. V šestdesetih letih 20. stoletja so jih opuščali in kontinuirano je delovala le soseska v Drašičih.

Datacija:

17. stol. (domnevno)

3. LOKACIJA ENOTE DEDIŠČINE

Naselje: **DRAŠIČI (METLIKA)**

Opis lokacije:

Drašiči, Krmačina, Železniki

Geokode lokacije (G-K koordinate centroida): Y: **528790** X: **58410**

4. NOSILEC IZROČILA, ZNANJA ALI DEJAVNOSTI

Vaška skupnost Drašiči, Drašiči 46, 8330 Metlika

5. KARAKTERISTIČNI PRIKAZ

Foto datoteka: **KF_02_00017.jpg**

Avtorstvo in avtorske pravice prikaza:

Andrej Dular, 1992

6. VARSTVENE USMERITVE ZA ENOTO

Kategorija usmeritev: **razglasitev za živo mojstrovino**

Opis usmeritev:

osnovne varstvene usmeritve za živo dediščino

7. PRISTOJNOSTI

Pristojna institucija: **Belokranjski muzej Metlika**

Strokovna področja:

etnologija, vinogradništvo, gospodarstvo

8. POVEZAVA ENOTE Z DRUGIMI ENOTAMI REGISTRA

Register žive kulturne dediščine:

Register nepremične kulturne dediščine:

Drašiči - Cerkev sv. Petra (EŠD 2029)

Drašiči - Vaško jedro (EŠD 20829)

Register premične kulturne dediščine:

Belokranjski muzej Metlika

Slovenski etnografski muzej

9. UTEMELJITEV VPISA

Soseska Drašiči je posebna oblika organiziranja vaške skupnosti, ki temelji na starejših, tradicionalnih načinih delovanja vaške samouprave in hkrati v svoje delo uvaja času in načinu življenja prilagojene sodobne oblike in vsebine povezovanja vaščanov. Na ta način soseska Drašiči uspešno prenaša družbene duhovne vrednote preteklosti v individualiziran sodobni svet. Z uveljavljanjem starih, iz roda v rod podedovanih pravil in vrednot skupnega delovanja vaščanov soseska Drašiči tudi na generacije mladih vaščanov prenaša zavest lokalne in občestvene pripadnosti in skupinske zavesti. Delovanje soseske Drašiči pa ima za skupnost koristne gospodarske posledice, saj njeno promoviranje tradicije prinaša večstransko korist tako vaški skupnosti kot tudi njenim posameznikom in zagotavlja promocijo območja v Sloveniji. S tem soseska tudi opravičuje ohranjanje načinov sodelovanja v preteklosti in spodbuja vaščane k varovanju soseske in njene zidanice ter drugih objektov dediščine in običajev.

10. OMEJITVE GLEDE JAVNOSTI PODATKOV

Omejitev: **ni omejitev glede javnosti podatkov**

11. OPOMBE

12. KVALITETA PODATKOV

Natančnost centroida: **> 30 m**

Natančnost območja: **območje ni določeno**

13. VPIS V REGISTER

Vpis dne: **7.12.2012**

Št.: **Rzd-01-12-00022-03**

Razlog: **pobuda**

14. SPREMEMBA REGISTRA

Sprememba dne:

Št.:

Razlog:

15. IZBRIS IZ REGISTRA

Izbris dne:

Št.:

Razlog:

16. ZAZNAMKI